[illegible]

శ్రీః
శుభమస్తు.

శ్రీ అద్వైతానందతీర్థవిరచిత
బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్యదీపికాప్రకాశిత

చతుస్సూత్రీ తాత్పర్య విమర్శః

గుంటూరుమండలమధ్యవర్తి తెనాలినగరవాస్తవ్య
శాస్త్రీయలౌకిక వైదిక విద్వజ్జనప్రేరిత
బ్రహ్మశ్రీ బండ్లమూడి గురుమూర్తి శాస్త్రి
ద్వితీయనామధేయ
గురునాథపండిత
కృతోయంగ్రంథః

బెజవాడనగరీ కస్తూరీతిలకాయమాన
వాణీముద్రాయంత్రే ముద్రాపయిత్వా ప్రాకాశ్యంనీతో
విజయతేతరాం.

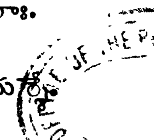
బెజవాడ వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు
టి. కే. స్వామిచే ముద్రింపబడెను.
1916 సం.

అయంతావత్ గ్రంథకర్తృసకాశాద్వా, తెనాలినగరనివాసి
బ్రహ్మశ్రీ భాగవతుల దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి నికటాద్వావినా
మూల్యమలబ్ధుం శక్యః.
ప్రాపణవ్యయః కేవలంభరణీయః.

ధర్మార్థముగానివ్వబడును.

అత్రవిషయాః.

ఉపోద్ఘాతవిమర్శః

1 శ్రీమజ్జగద్గురు శంకరాచార్యప్రశంసా

2 శిష్యైస్సహతదవతారే ప్రమాణప్రదర్శనం

3 విద్యావిద్యాప్రపంచవిషయే మహానారాయణోపనిషదః ప్రమాణత్వేన సంక్షేపతః క్రమేణ తదష్టాధ్యాయ్యా తాత్పర్యవర్ణనం

4 ఉపక్రమోపసంహారాది లింగబలాత్సర్వోక్తోపనిషదః నిర్విశేషే బ్రహ్మణి తాత్పర్యమితికథనం

5 అత్రార్థే యోగవాసిష్ఠవచనసంవాదః

6 ప్రత్యధ్యాయముపనిషత్తాత్పర్యపర్యాలోచనయా అద్వయస్యైవ బ్రహ్మణః విద్యాప్రపంచాదిశబ్దైర్వ్యపదేశ ఇతి కథనపురస్సరం భూతభౌతికోవిద్యా ప్రపంచ ఇతి వ్యాఖ్యానస్యా సాంగత్యకథనం.

7 సప్రమాణవిచారం ఉపోద్ఘాతగ్రంథా సాంగత్యప్రకాశనం.

8 ఒన్మాదిమాత్రతాత్పర్యార్థ విమర్శః.

9 అత్రప్రసంగత స్తదీయానందవల్లీ దీపికావివరణ విమర్శః.

10 అత్రైవ ప్రసంగతః ప్రభాఖండనప్రకాశిత విషయవిమర్శః.

11 అత్రైవానందవల్లీ తాత్పర్యదీపికా ప్రకాశితార్థా సాంగత్య ప్రకాశనం.

12 తత్రైవవాసిష్ఠవచన సంవాదః.

13 బృహదారణ్యకోక్తా సృష్టిర్భూతభౌతికస్య జగతో నవిద్యా ప్రపంచస్యేత్యుక్తిః.

14 ఏవం ముండకాదిశ్రుతిగతాపి.

15 బృహదారణ్యకోపదిష్టా జీవసృష్టిస్తద్భోగ్యత్వ తాత్పర్యకేత్యుక్తిః

16 అత్రైవవిద్యాప్రపంచే ప్రమాణతయాప్రభామండనోదాహృతవాసిష్ఠవచన విమర్శః.

17 శాస్త్రయోనిత్వసూత్రతాత్పర్య విమర్శైతదసాంగత్య ప్రకటనం.

18 సమన్వయసూత్ర తాత్పర్యార్థ విమర్శః.

19 తత్త్రిపూర్వవ్యాఖ్యాతృవర్ణితా నామర్థానామేవ శాస్త్రతస్సాంగత్య ప్రకాశనం.

20 గ్రంథోపసంహారకథనపూర్వకం భగవత్పాదభాష్య ప్రస్థానానుయాయి బ్రహ్మవిద్వత్కర్తృకేలోకోద్ధరణే పరమశివాభ్యర్థనం.

శ్రీః.

శుభమస్తు.

శ్రీగణేశాయనమః.

గురునాథపండితకృతః.

అద్వైతానందతీర్థవిరచిత బ్రహ్మసూత్ర
తాత్పర్యదీపికా ప్రకాశిత

చతుస్సూత్రీతాత్పర్య విమర్శః.

అఖండానంద సర్వస్వం మహఃఖండేందు శేఖరం
జీయాత్తదౌపనిషదం సచ్చిత్సుఖముమాసఖం। ౧

ఆశ్రితాద్వైతసామ్రాజ్యవదాన్యపద పంకజం
చకాస్తుదేశికాద్వైతం హృదిమాయాపహంమహః॥ ౨

భాష్యకృద్భగవత్పాదపదాబ్జద్వయభాస్కరః
భాసయేద్భాష్యగాన్ సమ్యగర్థానస్మన్నమస్కృతః॥ 3

వేదాంతాచార్యపాదాబ్జరజఃకణ శిరోమణిః
కుర్వే విమర్శం వచసాంపరహంసస్యకస్యచిత్॥ ౪

శుద్ధాద్వయబ్రహ్మవిదః పశ్యంతు శ్రద్ధయాబుధాః
విమర్శయంతు కృపయాగురునాథ బుధోదితం॥ ౫

అథ భగవాన్ కైలాసవాసీ పరమశివస్సురైరభ్యర్థితో లోకాను గ్రహార్థ మిహలోకే మానుషేణ విగ్రహేణోపహిత శ్శంకరాచార్య ఇతి ప్రథిత స్సుధాకర ఇవతమసినిమగ్నమిదం జగత్కృపాసుధయా బ్రహ్మవిద్యయా సముజ్జహారేతి జగద్విదితేస్మిన్ పురాణప్రసిద్ధేచ వృత్తాంతేనకశ్చిదవ్యుత్పన్నోపి విప్రతిపన్నోభవేత్ - తత్రభవజ్జగద్గురు

సమకాలికై స్తచ్చరణపరిచరణధురీణై స్సర్వజ్ఞశిరోమణిభిరానందగిర్యాచార్యప్రభృతిభిః ప్రాచీనై రాచార్యై రాధునికై రపి విద్యారణ్యమునివర్యై స్తచ్చరిత్ర మధికృత్యాసం గ్రథితాః ప్రథితాః ప్రబంధాస్సముపలభ్యంతఏవ - పురాణేష్వపి తత్ర తత్ర భగవాన్ బాదరాయణః ప్రాస్తావీద్భువి పరమశివస్యావతారం శంకరాచార్యవపుషా - పరప్రతిపత్త్యర్థం కేచిచ్ఛ్లోకాః ప్రదర్శ్యంతే - తథాచకూర్మపురాణే సప్తవింశే అధ్యాయే—

కరిష్యత్యవతారాణి శంకరో నీలలోహితః
శ్రౌతస్మార్తప్రతిష్ఠార్థం భక్తానాంహితకామ్యయా ॥
ఉపదేక్ష్యతితచ్చాయం శిష్యాణాంబ్రహ్మసంజ్ఞితం
సర్వవేదాంతసారం యత్సర్వస్మాచ్ఛాస్త్రదర్శనాత్ ॥

ఇత్యాది - కించభవిష్యపురాణే ప్రతిసర్గపర్వణి చతుర్థఖండే దశమే అధ్యాయే—

విప్రభైరవదత్తస్య గేహంగత్వాస వై శివః
తత్పుత్రోభూత్కలౌ ఘోరే శంకరో నామవిశ్రుతః ॥
స బాలశ్చగుణీభూత్వా బ్రహ్మచాదిబభూవహ
కృత్వాశంకరభాష్యంచ శైవమార్గమదర్శయత్ ॥
త్రిపుండ్రశ్చాక్షమాలాచ మంత్రఃపంచాక్షరశ్శుభః
శైవానాంమంగళకరశ్శంకరాచార్యనిర్మితః ॥ ఇతి ॥

కించ తత్రైవ ఏకాదశ ద్వాదశ త్రయోదశాదిష్వధ్యాయేషు ఆనందగిరి వనశర్మపురీశర్మభారతీశ నాథశర్మక్షేత్రశర్మదుంఠిరాజాదీనాం బహూనాం తత్తద్దైవతాంశరూపాణాం సముత్పత్తిశ్శంకరాచార్య శిష్యత్వంచ తేషాం ప్రతిపాదితం—

ఇతిశ్రుత్వా శేషనాగోరుద్రశ్శిగ్గురు భాషితం
వచనంసప్రసన్నాత్మా తేజ ఉత్పాద్య వైముఖాత్ ॥

వింధ్యాద్రాజనయామాస దేవదత్తద్విజాలయే
గిరిశర్మాస్సనై విప్రోపిజిత్వా విదుషాంగణాన్॥
కాశీపురీంసమాయాతశ్శిష్యోభూచ్ఛంకరస్యవై॥ ఇతి॥
ఇతిశ్రుత్వానై ఋషితస్తు భృగువర్యగురూదితం
స్వాంశాద్భూతలమాగమ్య గిరినాళగిరావనే॥
యోగినస్సిద్ధసాంఖ్యస్య పుత్రోభూద్వనవాసినః
వనశర్మేతివిఖ్యాతో వేదశాస్త్ర పరాయణః॥
ద్వాదశాబ్దవపుర్భూత్వా జిత్వావిద్వజ్జనాన్ బహూన్
కాశీమాగమ్యతత్రస్థంశంకరాచార్య ముత్తమం॥
ప్రణమ్యతస్యశిష్యోభూద్వనశర్మా విశారదః॥ ఇత్యాది॥
ఇతిశ్రుత్వామహాదేవస్య షణ్ముఖశ్చతదాజపాత్
పురీంమాహిష్మతీంప్రాప్తః కలిశుద్ధికరః ప్రభుః॥
పురీశర్మేతివిఖ్యాతో యాజ్ఞికస్తస్యవై సుతః
షోడశాబ్దవపుర్భూత్వా జిత్వా వేద పరాయణాన్॥

శంకరాచార్య మాగమ్యతస్య శిష్యోబభూవహ । ఇతి । కించమార్కండేయపురాణే ఉత్తరభాగే సప్తమాధ్యాయే—

శాలివాహనరాజ్ఞశ్చశకే షోడశవత్సరే
గతేశంభుర్మహాదేవశ్శంకరాచార్యనామతః॥
భూలోకేసంచరన్ విప్రాన్ పాలయిష్యతి సాదరః
శివం విష్ణుం గణపతిం సూర్యం దేవీంచభైరవం॥
బ్రహ్మాణమింద్రమగ్నించయమం నిఋతిమేవచ
వరుణం వాయుదేవంచకుబేరం భూమిపంచకం॥
నవగ్రహాన్ కామదేవం విష్వక్సేనంచగారుడం
ఇత్యాదికాంశ్చదేవాంశ్చ ప్రత్యేకం పూజయంతియే॥
తాంశ్చ వేదోక్తమార్గేణ స్థాపయిష్యతి పూర్వవత్
కుమతాన్నాశయిత్వాచషణ్మతాన్ స్థాపయిష్యతి॥
సవ్యాససూత్రభాష్యంచ కరిష్యతినసంశయః

పంచగౌడక సంజ్ఞాంశ్చపంచద్రావిడ సంజ్ఞకాన్
బ్రాహ్మణాంశ్చపృథక్కృత్వాపాల యిష్యతి మేదినీం॥ ఇతి॥

కించాదిత్యపురాణే—

వ్యాకుర్వన్ వ్యాససూత్రాణి శ్రుతేరర్థంయథోచివాన్
సఏవార్థశ్శ్రుతే ర్గ్రాహ్యశ్శంకరస్సహి శంకరః॥ ఇతి॥

అన్యత్రాపి - చతుర్భిస్సహశిష్యైస్తు శంకరోవతరిష్యతి ఇత్యాది-
ఏవమత్ర సర్వసంప్రతిపన్నే భగవత్పాదీయే చావతారే శాస్త్రప్రసిద్ధాం
తే కశ్చనాద్వైతానంద తీర్థనామాపరమహంస స్స్వీయేషూపనిషద్గీ
తాసూత్ర వివరణేషు ప్రభామండనాంతేషు గ్రంథేషు యథోత్తర మ
ధికమధికం తస్నందనవచసాం విస్తరం ఆత్మవివరణస్య వ్యాసప్రసాదా
ద్యభి వ్యక్తత్వేన సమ్యక్త్వంచాభివ్యంజయాంచకార - అయంతావ
ద్విద్యావిద్యా ప్రపంచ ద్వితయమంగీకృత్య విద్యాప్రపంచస్య చిన్మ
యస్య మాయాకల్పితత్వేన సత్యత్వమ విద్యాప్రపంచస్య జడస్యాజీవా
విద్యాకల్పితత్వేన మిథ్యాత్వంచోపవర్ణయన్ భాష్యకారస్సర్వస్యా
పిమాయావిద్యాకల్పితస్య మిథ్యాత్వమ వర్ణయత్తదసంగతమిత్యాద్యు
క్తవాన్ - తత్త్రయథామతివైభవం విమర్శః క్రియతే - యద్యప్య
యం విద్యావిద్యా ప్రపంచ విభాగ ఆథర్వణే మహానారాయణోప ని
షదదరీదృశ్యతే - ఏవమత్రోపనిషద్యుపసన్నాయ పరమేష్ఠినే మహా
విష్ణోరుపదేశక్రమః - పురాతన గురుశిష్య సంవాదానువాదవ్యపదే
శాత్ - సుఖావబోధాయాత్ర ప్రత్యధ్యాయం సమాసతస్తాత్పర్య
ము పవర్ణ్యతే.

ప్రథమే అధ్యాయే శిష్యకృతగురుస్తవానంతరంబ్రహ్మస్వరూపం
అవిద్యాపాద విద్యాపాదానంద పాదతురీయ పాదలక్షణ పాదచతుష్ట
యనిరూపణ పూర్వకం అవిద్యాపాద ఏవమూలా విద్యావిలాసేన
పరత్రేతిచనిరూప్య ఉపరితనపాదత్రయం బ్రహ్మరూపత్వేన పరమార్థ
సత్యమితి చనిరూపితం.

అథద్వితీయే ఉపరితన పాదత్రయాత్మనో బ్రహ్మణో నారాయణస్య సాకారత్వాత్కథం పరమార్థ సత్యత్వమిత్యాది శిష్యప్రశ్నమాక్షిప్య సోపాధికనిరుపాధికభేదేన సాకారస్యతస్యద్వైవిధ్యంనిరుచ్యసోపాధికస్య సర్వస్యాప్యావిద్యకత్వేనాధస్తనే పాదే అంతర్భావముక్త్వా ఉపరితనపాదత్రయస్య నిరుపాధికత్వం తత్త్వత్ప్రాధాన్యేన తత్తద్వ్యపదేశో వస్తుత ఏతత్త్రియమేకమేవేతి విద్యానందాద్యాత్మత్వేన సాకారత్వమఖండాద్వయాత్మత్వేన నిరాకారత్వమేకస్యైవ స్వభావఇతి చోక్త్వాతదున్మేష నిమేషాభ్యాం మూలకారణావ్యక్తాద్యావిర్భావతిరోభావాదికంచ సర్వం వర్ణితం.

అథతృతీయేమూలావిద్యావిషయకశిష్య ప్రశ్నావతరణానంతరంప్రపంచస్య విద్యావిద్యామయత్వాభ్యాం ద్వైవిధ్యముక్త్వావిద్యాప్రపంచస్య పూర్వోక్తపాదత్రయాత్మకస్య చిన్మయత్వేన పరమార్థ సత్యత్వం అవిద్యాప్రపంచస్య అవిద్యాధీనాభ్యామావిర్భావతిరోభావాభ్యామనిత్యత్వమితిచోపదిశ్యస్థూలాభిమానవతో విరాజస్సూక్ష్మే హిరణ్యగర్భేతస్యాపికారణే అవ్యక్తశరీరే సహాపరైర్యోగిభిః ప్రళయం సంక్షేపేణ పునస్తద్విస్తరణరూపేణ విస్తరేణ చతత్తత్కాల పరిమాణనిర్ణయపూర్వకంచోపదిశ్య అవ్యక్తం విశేద్బ్రహ్మణీత్యవ్యక్తశరీరస్యశబలస్య తస్యబ్రహ్మణస్త్రిపాద్విభూతిపతౌ విద్యాప్రపంచాత్మని నిర్విశేషే బ్రహ్మణి ప్రళయోపదేశ పూర్వకం తస్యబ్రహ్మణోపి మాయోపాధివశాత్సగుణపరిచ్ఛిన్నాది ప్రతీతిరుపాధి విలయాన్నిర్గుణ నిరవయవాది ప్రతీతిరితిమూలా విద్యామాయయోరభేదాభిప్రాయేణ మాయోపాధికస్యాప్యేక పాదవిభూతావంతర్భావః ప్రకాశితః.

అథచతుర్థేఆదావనిర్విశేషచిన్మాత్రం బ్రహ్మతమసః పరస్తాదిత్యుక్త్వా తస్యోన్మేషరూపపరాగ్దృష్టికాలే అవిద్యోదయః నిమేషరూప ప్రత్యగ్దృష్టి కాలేతత్ప్రళయః ఉన్మేష కాల ఏవావిద్యక సర్వజీవావభాస ఇత్యాదిప్రపంచితం.

అథపంచమే ప్రావృట్కాలారంభే మండూకోత్పత్తివదున్మేషకాలే పునరవిద్యోదయః జన్మాంతర దుష్కర్మవాసనాభిస్తేషాం సంసారానుసరణం సత్సంగమసద్గురు కరుణాకటాక్షవశాద్భగవత్కథాశ్రవణాధ్యానాదా శ్రద్ధోదయః తతో హృదయగ్రంథిభేదః తతో భగవత్సాక్షాత్కారః యదా ఉపాసకానామేషాం దేహజిహాసా భగవదుపాసనయా మూర్ధన్యనాడ్యానిర్గమ్య అనుగతలింగదేహానామర్చిరాది మార్గేణప్రస్థానం - తత్తత్పుణ్యలోకాదిదర్శన పురస్సరం విరజాగమనం - తతో లింగదేహత్యాగః- తతో విద్యానందమయత్వేన విరాట్కైవల్య మిత్యాద్యుపదిష్టం.

అథషష్ఠే విష్ణుమాయా విలసితానంతకోటి బ్రహ్మాండాంతర్బహిః ప్రపంచరహస్యవిజ్ఞాన పూర్వకం మహావిరాట్పద ప్రాప్తిః బ్రహ్మవిద్యా వైకుంఠాది వివిధ వైకుంఠవిలాసః - తత్రస్థైరేషాం మోక్షసామ్రాజ్య పట్టాభిషేకశ్చవర్ణితః—

అథసప్తమే మహానారాయణమంత్రం సప్రపంచం నిరూప్యతత్ర చిదానందమయ ప్రాకారప్రాసాద విమానాద్యనంతం వస్తు ప్రస్తుత్యతత్కర్ణికామధ్యమధ్యాసీనసత్రిపాద్విభూతిచ్ఛాయాక మాత్మస్వరూపమద్వైత పరమానంద లక్షణం ధ్యాయేదిత్యుక్తం—

అథాష్టమే కనకస్యకటకముకుటాద్యాకారభేద ఇవసలిలస్య తరంగబుద్బుదాది విశేష ఇవ చైకస్యాద్వయస్య బ్రహ్మణః ప్రాగుక్త ప్రాకారాది భేదోనవస్థిత ఇత్యాద్యభిసంధ్య ఉపసంహృతా బ్రహ్మవిద్యా—

అపిచాత్రోపనిషదిద్వితీయే అధ్యాయే - సాకారస్తుద్వివిధః - సోపాధికోనిరుపాధికశ్చ - ఆవిద్యకమఖిల కార్యకారణజాలమవిద్యాపాద ఏవ - నాన్యత్ర - తస్మాత్సమస్తా విద్యోపాధిస్సాకారస్సావయవఏవ- తస్మాదవశ్యమనిత్యం భవత్యేవ - నిరుపాధికసాకారస్త్రివిధః - బ్రహ్మ

విద్యాసాకారః ఆనందసాకారః ఉభయాత్మకసాకారశ్చేతి - త్రివిధసా
కారోఽపి పునర్ద్వివిధో భవతి - నిత్యసాకారో ముక్తసాకారశ్చేతి - నిత్య
సాకారస్త్వాద్యంత శూన్యశ్శాశ్వతః - ఉపాసనయాయేముక్తింగతాస్తే
షాం సాకారో ముక్తసాకార ఇత్యాద్యుక్త్వా తస్మాత్పరబ్రహ్మణః పర
మార్థతస్సాకార నిరాకారౌ స్వభావసిద్ధావితి చోక్తం.

తృతీయాధ్యాయారంభే ప్రపంచోఽపి ద్వివిధః - విద్యాప్రపంచః అవి
ద్యాప్రపంచశ్చేతి - విద్యాప్రపంచస్య నిత్యత్వం సిద్ధమేవ - నిత్యానం
ద చిద్విలాసాత్మకత్వాదిత్యుక్తం.

అంతే చాష్టమే యథా శుద్ధసువర్ణస్య కటకముకుటాంగదాదిభేద
స్తథైవాద్వైత పరమానందలక్షణ పరబ్రహ్మణో మమ సర్వం ద్వై
తముపపన్నం భవత్యేవ - మత్స్వరూపమేవ సర్వమిత్యాదిప్రపంచితం
తథాపి ఏవమప్యుపనిషద్యుపక్రమోపసంహార పర్యాలోచనయా బ్ర
హ్మణస్సాకార నిరాకారత్వయోస్స్వాభావికత్వేపి సువర్ణస్య కటక
ముకుటాద్యాకార విలాసోఽవిలాసి జనమనోరంజనార్థమివ ఉపాసకాను
గ్రహార్థమాత్మేచ్ఛయా నిరభిసంధి సంకల్పమాయేక్షణాది లక్షణయా
కల్పితయా నిరాకారాదాత్మనో విభిద్య లక్ష్మీనరసింహ దక్షిణామూర్తి
వైభవాదిశబ్దితం నిత్యసాకారవిలాసం ప్రకాశయతీత్యేతస్య సాకార
స్యైచ్ఛికత్వేన ఆవిర్భావ తిరోభావాభ్యామనిర్వచనీయత్వ లక్షణం మి
థ్యాత్వం నిరాకారస్య పారమార్థికత్వ మిత్యుపనిషత్తాత్పర్య గాంభీ
ర్యం భగవత్పాదాభిమతం స్వభావస్యాపి నిమిత్త సద్భావే కార్యలక్షణే
న ప్రకాశో నిమిత్తాపక్షయే చాత్మరూపతయా ప్రవిలయ ఇతి లోకాను
భవాత్ - తథాచ యోగవాసిష్ఠే పూర్వార్ధే పంచత్రింశే సర్గే

పరస్మాత్పరినిర్యాతా బ్రహ్మవిష్ణుహరాదయః
కణాస్తప్తాయస ఇవ వారిధేరివ బిందవః
బ్రహ్మవిష్ణుహరాదీనామతోఽయం పరమః పితేత్యాది

కించ - మాయాహ్యేషా మయాసృష్టాయన్మాం పశ్యసినారద స ర్వభూతగుణై ర్యు క్తం మైవంమాంజ్ఞాతుమర్హసి-

ఇతిస్మృతేశ్చ - కించపంచపాదికాచార్యాఅపి - తద్విపర్యయేణవిష యిణ స్తద్ధర్మాణాంచవిషయే అధ్యాసోమిథ్యేతి భాష్యవివరణావసరే - నను విషయిణశ్చిదేకరసస్యకుతో ధర్మాః . యేవిషయె అధ్యస్యేరన్- ఉచ్యతే - ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వమితిసంతి ధర్మాః - అ పృథక్త్వేపి చైతన్యాత్పృథగివావభాసంత ఇతి నదోషఇతి - అత్రో పనిషదిద్వితీయె అధ్యాయే ఉపదిష్టముపరి తనపాదత్రయాత్మకం నిరు పాధిక సాకారం బ్రహ్మైవసవిశేష నిర్విశేషరూపం - తదేవచ తృతీ యాధ్యాయారంభే విద్యాప్రపంచశబ్దేనోపదిష్టం - పునశ్చతుర్థేతమస స్తు పరంజ్యోతిః పరమానందలక్షణమిత్యాదిభిః పరామృష్టంచ - పం చమాధ్యాయె బ్రహ్మానందమయానంత ప్రాకార ప్రాసాద తోరణ వి మానోపవనావళిభిః జ్వలచ్ఛిఖరై రుపలక్షితః బ్రహ్మానందాచలః ఇ త్యాదిభిః - షష్ఠాధ్యాయే విద్యావిభూతింప్రాప్య విద్యామయా ననంత వైకుంఠాన్ బ్రహ్మతేజోమయా నవలోక్యోపాసకః ఇత్యాదిభిః- స ప్త మె నిరతిశయానంద సముద్రానతిక్రమ్య ఉపాసకః క్రమేణాద్వైత సం స్థానంప్రాప - కథమద్వైతసంస్థానం - నిరతిశయానందానంత తటిత్పర్వ తాకారం - నిరతిశయానంద సహస్రప్రాకారై రలంకృతం - శుద్ధబో ధసౌధావళి విశేషై రలంకృతం - త్రిపాద్విభూతివైకుంఠస్థానం - ఇ త్యాదిభిః పదైః నిరతిశయవిద్యానందమయ తత్తద్వైకుంఠలోక ప్రా కారప్రాసాద విమాన భగవదాకారాదయస్సర్వేపి తస్యైవోపాసనా ర్థ.ముపదిష్టాః - అంతేచాష్టమె సముద్ర సలిలస్య తరంగ బుద్బుదాది వదయం పూర్వోక్తః ప్రాకారాది భేదస్సర్వోపి కల్పితోనవస్తుతః - అత ఏకమేవాద్వయం బ్రహ్మేత్యుపదిష్టం భవతీతిగమ్యతే - ఏకస్యైవ బ్రహ్మణః అత్రోపనిషది విద్యాప్రపంచ నిరుపాధిక సాకార త్రిపాద్వి భూతినాయక మహానారాయణాదిభి శ్శబ్దైః - ఏకత్రబ్రహ్మానందేత్యాది భిః - అన్యత్రచాత్మ మహేశ్వర పురుష సర్వజ్ఞ వాసుదేవేత్యాదిభిర్వ్య

పదేశ ఇతి తాత్పర్యం - ఏవం సత్యయం స్వామీ తావత్ మహానారా
యణోపనిషద్గతం విద్యాప్రపంచశబ్దం కేవలమంగీకృత్య తదుపదిష్టమర్థ
మపోద్య అపంచీకృతశ్చరాచరభూతభౌతికాత్మక స్తస్మాదీశ్వరసృష్టః
పరమార్థసత్యశ్చిన్మయః పరమేశ్వర సత్తాతోఽన్యూన సత్తాకశ్చేత్యాది
వివరణేన కించిదంశేనోపనిషద మనుసరన్నివ ఆత్మాభిలషితమేవ తత్ర
తత్ర ప్రకటయన్ తత్ర శ్రుతిస్మృతి బ్రహ్మసూత్ర యోగ వాసిష్ఠవచనా
దికం ప్రమాణమివ ప్రదర్శయన్ శాస్త్రీయే చ సిద్ధాంతే సర్వజ్ఞ సర్వ
పూర్వాచార్యసంభ్రమం చానుసరన్ తత్ప్రతిపాదక తదీయగ్రంథా
ధ్యయన మనర్థావహత్వేన ప్రతిషేధన్ స్వయమన్యాదృశమేవ ప్రస్థా
నమంగీచకార - అహో ఆత్మతంత్రాః ఖల్వభినవా అపి పరమహంసాః
సర్వమపి ప్రమాణం తద్వచాంస్యనుసరేత్యలం ॥

ఋషీణాంపునరాద్యానాం వాచమర్థోఽనుధావతి
వాచమేషామృషీణాంహి శాస్త్రమేవానువర్తతే ॥

ఇతి చ భవభూతిభట్ట మురారిమిశ్రవచనం త్వభినవానామప్యుపలక్ష
క మితి సంశోష్టవ్యం - బ్రహ్మసూత్ర తాత్పర్యదీపికాయాం ప్రథమ
సూత్రార్థవివరణోపోద్ఘాతే ముముక్షుజనస్య మోక్షశాస్త్రప్రవృత్తేః
ప్రథమం ఫలం తత్త్వజ్ఞానసంపాదనద్వారా భ్రాంతిజసంభవ నిరాకర
ణం ద్వితీయంచ ఫలం బ్రహ్మమయసంభవ స్మృతిరితి - తత్త్వజ్ఞాన సము
ర్పణేన భ్రాంతిజసంభవ నిరాకరణాయ బ్రహ్మమయసంభవస్మృతయే
చేతిపదైః ప్రకటయన్ సంభవద్వయే ప్రమాణం యోగవాసిష్ఠవచన
మాదావిదముదాజహార - బ్రహ్మాదీనామితి -

బ్రహ్మాదీనాంతృణాంతానాం ద్విధాభవతిసంభవః
ఏకో బ్రహ్మమయోఽన్యస్తు భ్రాంతిజస్తావిమౌ శ్రుణు ॥

పూర్వరూఢజగద్భ్రాంతి భూతతన్మాత్రరంజనాత్
భూతానాంసంభవః ప్రోక్తో భ్రాంతిజోదృశ్యసంగతః ॥

అభాతాయాంజగద్భ్రాంతౌ భూతభావస్స్వయంభవన్
యస్సబ్రహ్మమయఃప్రోక్తస్సంభవోనసయోనిజః ॥

ఇత్యేతే శ్లోకాస్తత్రనిర్వాణోత్తరార్ధే షట్త్రింశదధికశతతమే సర్గే —

ప్రాణినామిహసర్వేషాం యోన్యంతరజపావనా
సముద్భవస్సంభవతికిముతాన్యోపివాప్రభో ॥

ఇతి శ్లోకకృత శ్రీరామప్రశ్నస్య ప్రతివచనతయా వసిష్ఠేనోక్తాదృశ్యంతే - తత్రపూర్వాచార్యకృతం వ్యాఖ్యానమప్యేవందృశ్యతే - రామఃప్రసంగాద్వసిష్ఠంపృచ్ఛతి - ప్రాణినామితి - వివర్తోపాదానాంశే బ్రహ్మమయః - పరిణామ్యుపాదానాంశే యోనిజః - తత్రద్వితీయం లక్షయతి - పూర్వేతి - పూర్వాంతదోన్యన్యనుభవకూష్ఠయా - తద్దేహతాదాత్మ్యదృఢభ్రాంత్యా - తత్తద్భూత తన్మాత్రాణాం - రంజనాత్ - తదాకారేణ భూతానాం ప్రాణినాం యస్సంభవస్సభ్రాంతిజః - ఏతే భోక్తృభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతి - యద్యద్భవంతి తదా భవంతీత్యాదిశ్రుతే రితిభావః - ఆద్యం లక్షయతి - నిత్యముక్తబ్రహ్మణః కదాప్యభాతాయామేవ జగద్భ్రాంతౌ స్వయమేవ వివర్తతయా సర్గాదౌ జీవభావేసభవన్ యశ్చతుర్విధభూతభావస్స బ్రహ్మమయ ఇత్యర్థఇతి - సర్వేషాం ప్రాణినాం సమష్టిజీవవ్యతిరిక్తానాం సంభవః పూర్వపూర్వ తత్తద్దేహతాదాత్మ్యానుభవాహిత సంస్కారజన్య శుక్లశోణిత పరిణత శరీరక ఇతి - సమష్టిజీవస్యతు - నిత్యముక్తస్యబ్రహ్మణః సర్వదాప్యభ్రాంతత్వేన స్వయమేవ వివర్తతయా బ్రహ్మమయ ఇతిభావః - సర్వేజీవా అనాద్యవిద్యయా సంభూతాః - నిత్యముక్తంతు బ్రహ్మస్వయమేవ హిరణ్యగర్భత్వేన ప్రతీతం బభూవేతి నిష్కృష్టార్థః- ఏవంసతిగ్రంథసందర్భే ప్రథమం మోక్షశాస్త్రాభ్యాసః - తతస్తత్త్వజ్ఞానం - తతోభ్రాంతిజ సంభవనిరాకృతిః - బ్రహ్మమయసంభవస్మృతిశ్చేత్యుక్తోర్థః - భ్రాంతిజసంభవః - అనాద్యవిద్యాసిద్ధతాదాత్మ్య

ధ్యాసాకారః - తస్యనిరాకృతిః - తస్యాంసత్యాం స్వరూపావిర్భావ
లక్షణో మోక్షోఽభవేత్ - అతఃకిమర్థమేషా బ్రహ్మమయసంభవ స్మృ
తిరపి - కించ బ్రహ్మమయసంభవోనామ - హిరణ్యగర్భరూపో బ్ర
హ్మవివర్తః - తస్యస్మృతిః-జన్మాంతరానుభవాహిత సంస్కారమను-
గృహ్య ఆత్మత్వేన అన్యత్వేన వాయదిభవేత్తావతానస్వరూపావిర్భావ
లక్షణో మోక్షోఽభవేత్ - అతోఽనాత్ర తత్త్వజ్ఞానఫలతయా బ్రహ్మమ
య సంభవస్మృతిరుదాహర్తవ్యా - ఉత్తరత్రవక్ష్యమాణేన భ్రాంతిజ
న్యసంభవస్యేత్యాదినాకర్తవ్య ఇత్యాం తేన విరోధశ్చ - ననునాయం
హిరణ్యగర్భసంభవః - భ్రాంత్యభావాత్ - తస్యసమష్టిజీవత్వేనావిద్య
కత్వాత్ - అపితు విద్యాప్రపంచరూపస్సవిశేషః - బ్రహ్మమయ
ఇత్యుక్తత్వాత్ - ఇతిచేత్తర్హి ప్రాణిసంభవ ప్రశ్నస్యేదం ప్రతివచనం
మాభూత్ - తస్యాప్రాణత్వాత్ - అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్ర ఇతిశ్రు
తేః - కించభూతభావస్స్వయంభవ న్నిత్యుపదేశోవ్యర్థస్స్యాత్ - తస్య
విశ్వరూపతా ప్రకాశనాయేతిచేత్ - కిమిదం చిన్మయం విశ్వం - కిము
తజడం - చిన్మయస్యజగతో బ్రహ్మరూపత్వేన పూర్వమేవసిద్ధత్వాత్
భవన్నితివర్తమానతోపదేశానౌచిత్యాత్ - విద్యాప్రపంచః పూ
ర్వసిద్ధఏవేత్యాత్మనైవోక్తత్వాత్ - చిన్మయత్వేనాత్రఉపదేశాభావా
చ్చ - పరిశిష్టంతుజడం - తస్యతన్మాత్ర శరీరేణ హిరణ్యగర్భేణ సహై
వతద్వివర్తత్వేనోదయాదుచితస్తద్భావః - యథాసర్పరూపస్యాపి
వివర్తస్య తత్త్వతోరజ్జుభావస్తద్వత్ - ఉక్తంచనిర్వాణోత్తరార్థే
త్ర్యధికశతతమే సర్గే—

నస్వభావోహిసర్వేషా మర్థానాంతేచతన్మయాః
తాదృశాస్తన్నభోరూపా స్తేనవిశ్వమతోనభః ॥

స్వభావస్యపరావృత్తి ర్నానాగేవాశుతస్యసా
స్వభావాదవిభిన్నైవ సైదంజగదితిస్థితా॥

జగచ్చిన్నభసోస్తస్మా న్నకదాచనభిన్నతా
ఏకమేవద్వయోరూపం పవనస్పంద[illegible]రివేత్యాది -

ఏవంచ సర్వం కార్యం సృష్టేః ప్రాక్కారణాత్మనా స్థితమితి శాస్త్ర
సిద్ధాంతస్సత్కార్యవాదః ప్రకటితః - తథాచ బ్రహ్మమయసంభవో
హిరణ్యగర్భఏవ - నసవిశేషం బ్రహ్మవిద్యాప్రపంచరూపం - సత్యేవం
పూర్వాచార్య తద్వ్యాఖ్యాన మపిసంగతం భవేత్ - అత్రాయమా
శయః - సర్వంవస్తుద్వివిధం - ప్రాకృత మప్రాకృతంచేతి - ప్రాకృత
మపి ద్వివిధం - సమష్ట్యుపాధిరూపం - తద్విలక్షణంచేతి - ఆద్యం పర
మేశ్వర పరాగ్దృష్టిశబ్దిత సాభిసంధిసంకల్ప సంభూతం తద్వివర్తరూ
పం సమష్టిజీవాభిధేయం - అభిసంధిర్నామ - అవ్యక్తం విశేద్బ్రహ్మ
ణీతి శ్రుతిసిద్ధస్య విలీనసర్వప్రాణిసంస్కార పరిపాకవశాదుత్తరసృష్ట్యు
న్ముఖపరమకారణస్యావ్యక్తలక్షణస్య సమష్ట్యుపాధేర్బీజస్యేవోచ్ఛూ
నతారూపో దశావిశేషః - అవ్యక్తకామసంకల్పేక్షణాదిశబ్దాః పర్యా
యాః - ద్వితీయంతు సమష్ట్యుపాధితాదాత్మ్యాధ్యాసరూపానాద్య వి
ద్యావిలసితం పంచీకృతభూతభౌతికాత్మనా పరిణతం - ఏతదుభయమపి
జడం - అత్రతన్మాత్రలక్షణస్య సమష్ట్యుపాధే రీశ్వరసృష్టత్వేన చిన్మ
యత్వం - నజడత్వం - అతఏవనాపి తస్య ప్రళయః - పరంతుసత్యత్వ
మేవేత్యాద్యాశయ స్స్వామినామితిచేత్తర్హితస్య నిర్మోక్షప్రసం
గః - అపిచ తస్య తత్రతాదాత్మ్యాభిమానాభావేన స్వరూపవిస్మృ
త్యభావాత్సమష్టిజీవ ఏవలుప్యేత - తథాచ తత్ప్రతిపాదకం ఉపాసకా
నాంతదంతేతేన సహాముక్తిరితి క్రమముక్తి ప్రతిపాదకంచ శాస్త్రం భజ్యే
త - నరసింహాదయస్తు వైభవాః ప్రత్యగ్దృష్టిరూప నిరభిసంధసంక
ల్పమయత్వేన అభౌతికవిగ్రహాశ్చిన్మయా ఇతి తత స్తేషాం వైషమ్యం
తర్హి మహానారాయణోపనిషది షష్ఠాధ్యాయారంభే కథం బ్రహ్మాం
డ స్వరూపమితి ప్రశ్నస్య ప్రతివచనతయా ప్రవృత్తేన - మహదాది
సమష్ట్యాకారమండం తపనీయమయం తప్తజాంబూనదాభముద్యత్కో
టి దివాకరాభమిత్యనేన సమష్ట్యుపాధే శ్చిన్మయత్వప్రకాశకేన విరో
ధ ఇతిచేత్ - తత్ర తద్వచనం నచిన్మయత్వ తాత్పర్యకం - అండస్య
ఏకపాద్విభూతిరూపత్వేనావిద్యకత్వాత్ - కింతు భూతాంతరాసాంక
ర్య ప్రయుక్త విశుద్ధత్వ తాత్పర్యకం- తత్రైవోత్తరత్ర మూలప్రకృ

తి జననీమ విద్యాలక్ష్మీ మేవంధ్యాత్వా మహావిరాట్పదం ప్రాప - సమస్తా విద్యాపాదకో విరాట్ - విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతోముఖో విశ్వతోహ స్తఇత్యాదినాయఏనం విదురమృతా స్తేభవంతీత్యం తేన సమష్ట్యుపాధ్యుపహితస్య ఏకపాద్విభూతినాయకస్య విశ్వరూప విరాట్పదలక్షితస్య హిరణ్యగర్భస్య నిరూపణాదితి - అప్రాకృతంతు నిరభి సంధి సంకల్పప్రకాశితం లీలామయం ఉపనిషదినిత్య సాకారపదనిరూపితం సవిశేషరూపం నరసింహదక్షిణామూర్తి విశ్వరూపవైభవాదికం - సర్వస్యాప్యావిర్భావతి రోభావయోస్సంభవాన్నాధిష్ఠానసత్తాతి రిక్తాసత్తా - ఇదమేవవస్తుతస్సర్వాధిష్ఠానం సర్వోపశాంతస్వరూపం సత్యజ్ఞానానందాది పదలక్షితం నిర్విశేషం పరం బ్రహ్మేతి శాస్త్రతాత్పర్యమితి సర్వత్ర పూర్వోక్తార్థ సాంప్రదాయికాః - తథాచ యోగవాసిష్ఠే నిర్వాణపూర్వార్థే పంచత్రింశేసర్గే—

మహాచితస్సముల్లాసం మహ్యాం తీవన కేచన
యేనామతే జగత్యేతె బ్రహ్మా విష్ణు హరాదయః॥

పరస్మాత్పరినిర్యాతా బ్రహ్మ విష్ణుహరాదయః
కణా స్తప్తాయస ఇవవారిధేరివబిందవః॥

ఇతి. తత్రైవోత్తరత్రాపి—

బ్రహ్మా విష్ణు హరాదీనా మంశోయంజగతః పితా
మూల బీజం మహాదేవః పల్లవానామివద్రుమః॥

ఇతి. తత్రైవోత్తరార్థేపి - ద్విచత్వారింశదధికశతతమే॥

యేస్తున బ్రహ్మణోన్యత్వం బుద్ధం బోధమహాత్మని
నిరవద్యా స్త ఏతేత్ర బ్రహ్మా విష్ణు హరాదయః॥

ఇతి. ఏతేనాత్రైవ సమన్వయ సూత్రతాత్పర్యదీపికాయాం అపంచీకృతాని భూతా నిజడానీత్యాది తాత్పర్యవర్ణనం వ్యాఖ్యాత్వానామసంగతమేవేత్యాదివచనం - విద్యాప్రపంచశ్చిన్మయః అపంచీకృతశ్చేతి

చిన్మయ విద్యాప్రపంచే బ్రహ్మరూపే అభౌతికే అపంచీకృత భూతమ
యత్వ ప్రతిపాదకం ప్రభామండనవచనం - ఆనందవల్లీతాత్పర్య దీపికా
యాం - అవిద్యాదశాయామేవ భేదభ్రమః - ఉన్మేషనిమేషరూపప్ర
త్యక్పరాగ్దృష్టిద్వయమాత్రేణచిన్మాత్రసవిశేషనిర్విశేషరూపద్వయస్యా
పిఅవిరోధేనసంభవాదితివిద్యాదశాయాంప్రత్యగ్దృష్ట్యానిర్విశేషచిన్మాత్ర
రూపం బ్రహ్మైవపరాగ్దృష్ట్యా విశ్వరూపం సద్విలసతి - అవిద్యావరణా
పగమాత్ - భ్రాంత్యభావాచ్చేత్యాదివచనంచ - ప్రత్యగ్దృష్ట్యాస్వ
రూపచింతనం నిమేషః - పరాగ్దృష్ట్యావిశ్వరూప చింతనమేవోన్మే
షః - అవిద్యాయాస్థితిరున్మేషకాల ఇత్యాదిశ్రుతివిరోధాచ్చపరా
స్తం - తర్హితత్రైవసప్తమాధ్యాయే చిన్మయవిద్యాప్రపంచే చిన్మయ
వైకుంఠపురప్రాకారప్రాసాదాది విశేషోపదేశో సంగత ఇతిచేదష్టమా
ధ్యాయోపదిష్టదృష్టాంతానురోధేన బ్రహ్మమయత్వమేవ తేషాం నభూ
తమయత్వం - నిర్విశేషేవిశేషకల్పనాతూపాసనార్థా ఇతి తాత్పర్యం -
కించాయం ప్రభానామ్నిగ్రంథే జిజ్ఞాసాసూత్రతాత్పర్యార్థోపన్యాసే -
బ్రహ్మపదేనసవిశేషం నిర్విశేషంచ జిజ్ఞాస్యత్వేనోపదిష్టమితి భగవత్పూ
జ్యపాదమనురుంధన్ ఉభయోస్స్వాభిప్రాయానురోధేన సమప్రధాన
భావే ప్రమాణత్వేన - సకలమసకలంచేతి సిద్ధాంతసారః - ఇతియోగ
వాసిష్ఠవచనముదాజహార - తత్రనిర్వాణోత్తరార్థే చతుర్థసర్గగతో
యంశ్లోకః—

విస్మృత్యాహంత్వమాస్వప్రవిస్మృతవిభవః పూరితాశేషవిశ్వో
విష్వక్కైర్యలాంతరితక్షితిజలధిమరుద్వ్యోమరూపోమలాత్మా।
స్వస్థశ్శాంతో విశోకః కరణమలకలావర్జితో నిష్ప్రపంచో
నిస్సంచారశ్చరాత్మా సకలమసకలంచేతి సిద్ధాంతసారః॥

తత్రపూర్వాచార్య వ్యాఖ్యానందృశ్యతే - తదత్రయథాప్రకృతం
కించిదుదాహ్రియతే - అహంత్వం - వ్యష్ట్యహంభావం - సమష్టిభావే
నాస్వ-నిస్సంచారశ్చరాత్మేతిసకలంఅసకలంనిష్ప్రపంచంబ్రహ్మైవేతిబా

ధిత్వాఆస్వేత్యధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచాత్మపరిశేషఏవసర్వ
సిద్ధాంతసారఇత్యర్థఇతి - ఏవంచాత్రయదుద్దేశె నైతద్వచనముదాహృ
తం తదసంబద్ధార్థబోధకంతత్ - అతోనిష్ఫలప్రయాస ఏవఫలము
దాహర్తుః పరిశిష్యతె - ఇత్యేతత్సూత్రార్థావతరణమసంగతార్థ మిత్యు
పేక్ష్యమాచార్యముఖేన శాస్త్రతాత్పర్య విదాం విదుషాం—

ఇత్యుపోద్ఘాతగ్రంధవిమర్శః

జన్మాదిసూత్ర.

కించాత్రైవ జన్మాదిసూత్రార్థవివరణే - అస్య - బ్రహ్మవిద్ద
ష్ట్యస్య - విద్యాప్రపంచస్య - జన్మాది - ఉత్పత్తిస్థితిభంగాః - యతో
భవంతి తద్బ్రహ్మేత్యర్థోలిఖితః - ననసంగచ్ఛతే - ఇదంశబ్దస్యప్రత్యక్ష
విషయవస్తువాచిత్వాత్ - తాదృశంవస్తు అవిద్యాప్రపంచగతమేవ
సర్వైరనుభూయమానం - నవిద్యాప్రపంచగతం - విద్యాప్రపంచగ
తంతు చిన్మయం బ్రహ్మరూపం- వాఖ్యాతృతాత్పర్యానురోధేనబ్రహ్మ
విదామధిగమ్యం - న తేషామపిప్రత్యక్షవిషయత్వే నానుభూయమానం-
అస్యేతి ప్రత్యక్షాదిసన్నిధాపితస్యధర్మిణః ఇదమానిర్దేశఇతి భగవద్భా
ష్యకారోక్తేః - ఇదమేతదోః ప్రత్యక్షబుద్ధివిషయె శక్తిరితి దినక
రీయ వచనాచ్చవివరణప్రకాశితార్థా సాంగత్యం స్పష్టమేవ - గమ్యం
ప్రాప్యమిత్యర్థకరణేపి కిం బ్రహ్మవిదామప్య తిరిక్తతయాప్రాప్యము
తస్వరూపత యేతి శంకాయామాద్యే అపసిద్ధాంతః - భయానివృ
త్తే రనిర్మోక్షప్రసంగశ్చ - శ్రుతౌ యదాహ్యేవైషఏతస్మిన్ను దర
మంతరంకురుతే అథ తస్యభయంభవతీత్యుపదేశాత్ - ద్వితీయేపి
విద్యాప్రపంచ స్యోత్పత్తి స్థితిభంగాఇతి వివరణేన త్రిపాద్విభూతి
స్వరూపస్యతస్య ఉత్పత్తిభంగౌ జన్మనాశౌ - ఉతసవిశేషత్వేనా వి
ర్భావతిరోభావౌ - ఆద్యేసత్యత్వభంగః - ద్వితీయేత్వస్మన్మతప్రవేశో
నపరిహార్యః - ననుజగజ్జన్మాదకారణం బ్రహ్మజిజ్ఞాస్యత్వేన ప్రస్తు

తం - జగచ్చ విద్యావిద్యాప్రపంచద్వయరూపం - తత్రత్రిపాద్విభూతి ర్విద్యాప్రపంచ ఏకపాద్విభూతిర విద్యాప్రపంచ ఇతి సిద్ధాంతః- విభూతిద్వయస్యాపి జిజ్ఞాస్యస్య బ్రహ్మణో లక్షణత్వేన వక్తవ్యత్వేపి అవిద్యాప్రపంచస్య అభ్రాంతబ్రహ్మవివర్త జీవాధ్యాసమూలత్వేన బ్రహ్మకారణత్వస్య వ్యవహితత్వాత్ - విద్యాప్రపంచస్యతు సాక్షాదీశ్వర కల్పితత్వేన తత్రముఖ్యం కారణత్వం బ్రహ్మణ ఇతిసూత్రం తథా వ్యాఖ్యాతం - అతాకికే తత్ర ఉత్పత్తిభంగౌ జన్మనాశౌ ఉతావిర్భావ తిరోభావా పితితాకిక వికల్పేనయుక్తః - తయోరపి తత్స్వరూపత్వేన తత్త్వవిదామపి బ్రహ్మవద్దివ్యదృష్టి విషయత్వేనాస్మదాదిభిర నిర్వచనీయత్వాదితిచేత్ తర్హి కథమనేన లక్షణేన బ్రహ్మలక్షయితవ్యం భవేత్ - జిజ్ఞాసుజనోవా తత్కథమనేనవిద్యాత్ - నిరర్థక ఏవాయం లక్షణోపదేశో భవేత్ - చిదచిదీశ్వరవస్తుత్రయవాదిభీ రామానుజీయైరపి విద్యాప్రపంచరూపాయా స్త్రిపాద్విభూతే రుత్పత్త్యాస్యే బ్రహ్మణ్యం తర్భావేన జన్మాద్యస్యసూత్రస్య వ్యాఖ్యాతత్వాత్ - తస్మాదసంగతేయం సర్వథా వివరణసరణిః - కించానందవల్లీ తాత్పర్యదీపికాయాం తస్మాద్వా ఏతస్మాదిత్యనువాక వివరణే వివర్తప్రక్రియామాశ్రిత్య మృద్ఘటాది దృష్టాంతై స్స్వప్నాది దృష్టాంతైశ్చ విద్యావిద్యాప్రపంచద యాధ్యారోపః అనూద్యతే - అధ్యారోపస్తుమాయావిద్యాభ్యాం పూర్వసిద్ధఏవేతి వివృణ్వతా భగవద్భాష్యకారాభిమత మిథ్యాత్వం దూషయతా పునరాత్మనాపితా దృశమేవ మిథ్యాత్వమభిమతమితి స్వవచన వ్యాఘాతః - సూత్రస్థేదం పదేనయతోవా ఇమాని భూతానీతిశ్రుతిగతే దంపదస్యాపి సమానార్థకత్వ మభిప్రేతముభయోస్సాంగత్యాయ - సర్వనామ్న స్తస్య తథా అర్థసంకోచేమానాభావః- కించ విషయవాక్య సన్నిధాపితస్యా పంచీకృత విద్యాప్రపంచస్యైవ గ్రహణౌచిత్యాదిత్యాది ప్రభామండనోక్తి సంవాదేపి - ఇమాని - పరిదృశ్యమానాని - ఇత్యాది గ్రంథేన భృగువల్లీ తాత్పర్యదీపికాయామాత్మీయ వివరణరూపేణ విరోధశ్చ - నను ప్రభామండనే అవిద్యాప్రపంచస్య గ్రహణ స్వప్నమరుజలాదే రపిగ్రహణ ప్రసంగాదిత్యాపత్తి

రుపదర్శి తైవేతిచేన్న - నిద్రాదశాయా మవస్థాత్రయానుగతే సంవి
దాకారే స్వస్మిన్ అవిద్యయా కల్పితస్స్వాప్నికః పదార్థః - జాగ్రద్ద
శాయాం మరౌదేశే సౌరే తేజస్య విద్యయా అధ్యస్తం జలమిత్యుభ
యమప్యావిద్యకమితి తతస్తస్యపార్థక్యా నౌచిత్యాత్ - ననుతథాపి అ
ర్థక్రియాకారిత్వా భావాదే తస్మాజ్జగతః పృథగేవస్వాప్నమరుజలాదిక
మితితథో క్తమితిచేత్తర్హి స్వాప్నమరుజలాదయస్తు ప్రాతిభాసికాః
అవిద్యాదశాయామేవ జాగ్రద్బాధక ప్రత్యయైర్బాధ్యంతే-తద్విలక్షణం
సర్వం జగన్నతథా - వ్యావహారికత్వాత్ బ్రహ్మపరోక్ష సాక్షాత్కా
రేణైవ బాధ్యతే త్యుభయోర్వైలక్షణ్యా ద్విషమో దృష్టాంతః -
వస్తుతస్తు బ్రహ్మపరోక్ష సాక్షాత్కారేణ ప్రమాణ ప్రమాతృ ప్ర
మేయాది సర్వజగద్బాధే కిమ పరమవశిష్యత ఇతి సోకామయ తే
త్యారభ్య సత్యంచానృతంచ సత్యమ భవదిత్యంతేనానువాకేన కామ
న సర్జనప్రవేశ భవనాదీనాం సర్వేషాం సమానకర్తృకత్వేన సర్వ
స్యాపి బ్రహ్మకార్యత్వ రూప బ్రహ్మవివర్తత్వస్య అవగమాత్ -
అస్య - ప్రత్యక్షాది సన్నిధాపితస్య ధర్మిణః ఇదమానిర్దేశ ఇతి భగవ
ద్భాష్యకారైరపి వివృతత్వాచ్చ ప్రాతిభాసికేన జగతా సహాసర్వ జ
గత్కారణత్వస్య బ్రహ్మణో లక్షణత్వమేవ సాధీయ ఇతి కించిత్సాక్షా
దీశ్వరసృష్టం కించిజ్జీవసృష్టమితి విభాగో నుపపన్న ఇతిదర్శితాపత్తిర
నుపపత్తికా - జగతో జీవకల్పితత్వ వ్యవహార స్త్వభియుక్తోక్తః తస్య
త్రయ ఆవసథా ఇత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టత ద్భోగ్యత్వమూలకః - కించా
నందవల్లీ తాత్పర్యదీపికాయాం - ఇదగ్ం సర్వమసృజతేతి వాక్యగతే
దంపదస్య ఇదం చరాచరాత్మకం సర్వమసృజతేతి వ్యాఖ్యాయ య
దిదం కించేతి ఇదమేవమాయికం విశ్వరూపమితి చోక్త్వా తత్సృష్ట్వే
త్యత్రతత్ విశ్వరూపం సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ - ఆభాసరూపేణ-
తత్ - అనుప్రవిశ్య - జైవేనాభాసరూపేణేతి వ్యాఖ్యాతం భృగువల్లీ
తాత్పర్యదీపికా వివరణవిరోధేన - అనేన వ్యాఖ్యానేన విద్యాప్రపం
చం సృష్ట్వా తత్ప్రవేశేన జీవతామాపన్న ఇత్యర్థోభవతి - సచాసం
గతః - విద్యాప్రపంచశ్చిదేకరస ఏవేతిపూర్వమాత్మనైవోక్తత్వేన

తస్య పరమాత్మరూపత్వావగమాత్ - తస్యాంతఃకరణ దోషా విద్యా
ద్యసంభవాత్ - మలినసత్త్వోపాధి దోషాచ్చిన్మయం విశ్వరూపమేవ
సత్త్వాదాదిరూపేణానుభూయత ఇతిస్వ వ్యాఖ్యానాత్ - యత్రప్రవిష్ట
స్సహి ఉపాధిః - తత్తు విశ్వరూపం చిన్మయంఖలు - తత్రకథముపాధి
దోషస్సంభవేత్ - తస్య ప్రవేష్టుర్వాకథమావిద్యక స్సత్త్వాదాద్యను
భవశ్చభవేత్ - అస్మన్మతేతునామ రూపాత్మక జగదభివ్యక్త్య
నంతరం తత్రప్రవేశేనాభి వ్యక్తోపాధిదోషా ద్బ్రహ్మభ్రాన్త్యా విస్మృత
ఇతి సర్వముపపద్యతే - కించాత్రైవివరణే తదైక్షతేత్యాది శ్రుత్యు
పదిష్టేక్షణాది పూర్వకమీశ్వరేణాత్మని కల్పితస్య విద్యాప్రపంచస్య
భ్రాంతిమూలకత్వా భావాత్సత్యత్వమేవ - అవిద్యాప్రపంచస్తు బహు
స్యామితి కామనయా పరమాత్మనికల్పితస్య జీవస్య అవిద్యయా అధ్య
స్త ఇత్యసన్నేవేత్యాది గ్రంథస్సర్వోపి శ్రుత్యననుగతః - తైత్తిరీయ
శ్రుతిస్తు సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మేతి నిర్విశేషం బ్రహ్మోపక్ర
మ్య తస్మాద్వాఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా అన్నా
త్పురుష ఇత్యంతేన వాక్యజాతేన ప్రత్యగభిన్నా ద్బ్రహ్మణః తస్మాదా
కాశాది స్థూలదేహపర్యంతాం జగతస్సృష్టిముక్త్వా సద్రూపత్వేన
తస్య స్రష్టుస్సత్యత్వం - తస్య సర్వజగద్బీజస్య లౌకికమృద్బీజాది వద
చేతనత్వ పరిహారాయసోకామయతేతికామ యిత్రుత్వముఖే న చేతన
త్వం ఆత్మస్థానభివ్యక్తనామ రూపాత్మక సత్త్వాదాది జగదభివ్యక్త్యా
అనంతత్వంచ పూర్వోక్తం - అసన్నేవస భవతీత్యనువాకగతయా -
సోకామయత - బహుస్యాం - ప్రజాయేయేతి - సతపోతప్యత - సత
పస్తప్త్వా - ఇదగ్ం సర్వమసృజత - యదిదంకించ - ఇత్యాద్యాను
పూర్వ్యాపరామృశంతీ - జగత్కారణస్య బ్రహ్మణస్సాలోచనం ఆత్మ
స్థానభివ్యక్తనామ రూపాభివ్యంజనాత్మకం సర్వజగత్సర్జన మిత్యాద్యర్థి
కా ఉపలభ్యతే - నాత్ర విద్యాప్రపంచ విషయిణ్యాకస్మికీ సృష్టిరాప
తేత్ - కించ బహుస్యా మితికామనయా స్వాత్మన్యేవ సర్వజీవసమష్టి
జీవస్యాపికల్పితత్వేన విద్యాప్రపంచరూపత్వేన సత్యత్వే సిద్ధే అనిర్మో
క్షప్రసంగశ్చ - బ్రహ్మణ ఏవ దుఃఖబహులం సంసరణంవా ప్రతీ

యాత్ - ఉభయథాప్యపసిద్ధాంతాపాతః - ఏవం తదైక్షత - బహు
స్యాం ప్రజాయేయేతి - తత్తేజోఽసృజతేత్యాది ఛాందోగ్యషష్ఠప్రపాఠ
క గతాపి - తత్ర హి తావద్ద్వితీయఖండే సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవా
ద్వితీయ మిత్యుపక్రమ్యతదైక్షతేతి తస్యైవ ఈక్షణపురస్సరం తేజోఽబ
న్నస్రష్టృత్వమ సత్కారణత్వ నిరాసపూర్వక ముపదిశ్య తృతీయఖం
డే తేషాం ఖల్వేషాం భూతానాంత్రీణ్యేవ బీజానిభవంతి - ఆండజంజీవ
జముద్భిజ్జమిత్యాదినా త్రివృత్కరణపూర్వకం సర్వజగత్సృష్టిరామ్నా
తా - నాత్రాపి విద్యాప్రపంచప్రత్యాశా - తర్హి తైత్తిరీయె అస
ద్వా ఇదమగ్రఆసీత్ - తతోవై సదజాయతేతి సిద్ధాంతత్వేన కథముప
దిష్ట మితిచేదత్ర భగవత్పాదాః - అసదితివ్యాకృత నామరూప విశే
ష విపరీతరూపమవ్యాకృతం బ్రహ్మోచ్యతే-నపునరత్యంత మేవాసది
తి వ్యాచఖ్యుః - ప్రకృత దీపికాకృతస్వామినస్తు - అసత్ - శూన్య
మేవ - ఆసీదిత్యుక్త్వా -తస్యజగతః కారణాత్మనా స్థిత్యభావే శ్రుతిస
మ్మతా ఇవయుక్తిర్యథేష్టం ప్రకాశయంతస్తచ్ఛూన్యతా నిర్వాహక
మితీదం వచనం వాసిష్ఠ నిర్వాణోత్తర చతురధిక శతతమసర్గగతం న
క్వచిత్సంతీత్యాదిక ముదాజహ్రుః -తత్రహిపూర్వసర్గే—

సస్వభావోఽహిసర్వేషా మర్థానాం తేచతన్మయాః
తాదృశా స్తన్నభోరూపా స్తేనవిశ్వమతోఽనభః - ఇత్యాదినా
ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంత మలీకంజాయతేజగత్
యథాస్వప్నేతథాలీక మేవమాశు వినశ్యతీత్యంతేన

ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతమిదం జగదలీకం నపృథక్చిదాకాశాదితి
గూఢాభిసంధ్యా ఉపదిశ్య తత్రహి శశశృంగవంధ్యా పుత్రాదివచ్ఛూ
న్యత్వ భ్రమనివారణాయ॥

అనుభూతమలీకంచా ప్యలీకంనత్వవస్థితం
సంవిదేవయథాస్వప్నే నగరాదితయోదితా
సాకారేవనిరాకారా స్థితాతద్వజ్జగత్తయా॥

ఇత్యుత్తరగ్రంథేన అలీకస్యాపి సత్యసమత్వేన అనుభవాదలీకపదం

నశూన్యార్థకం జానీహి - అపితు వ్యావహారికపరమితి - యథాస్వాప్నికం వస్తు నిరాకారాయాః స్సంవిదఏవ వివర్తః తయైవచ సాకారత్వం తథా జాగ్రత్యపీతి సర్వస్యాపి జగత స్సంవిదాకారే ణావస్థానం వ్యుత్పాదయన్ సర్గాంతే॥

నిత్యోదితో వ్యవహరన్నపి నిర్వికారో
ద్వైత్వైక్యముక్త మతిరుత్తమ శీతలోంతః ॥
నిర్వాణఆస్వ విగతామయ శుద్ధబోధ
బోధైకతా ముపగతోంగన సంతిభావాః ॥

ఇతి శ్లోకేన సంవిదైక్య ముపగత్యాస్వో త్యుపసంజహార - తర్హి కథం వైధర్మ్యాచ్చ నస్వప్నాదివదితి సిద్ధాంత సూత్రమితి చేత్తత్ర స్వరూపత స్స్వప్నార్థాభావేపి స్వప్నే తదవభాసో యథా తద్వ జ్జాగ్రత్యప్యవభాసంతా మర్థాః అవభాస్యత్వా విశేషాదిత బాహ్యమర్థ ముపలప్య విజ్ఞానాకారతాం వదత స్సుగతస్య మతపరీక్షాయాం స్వప్నజాగ్రదర్థయో ర్బాధ్యత్వాబాధ్యత్వాభ్యాం వైధర్మ్యన్నేతి బాహ్యార్థస్య వ్యావహారికత్వం స్వాప్నికస్య ప్రాతిభాసికత్వ మిత్యభిప్రేత్య ప్రతివచనమితి న తేనాత్ర వైషమ్యం-అత్రాప్యధ్యాయే ఆకాశశ్శబ్దతన్మాత్రం ఇత్యుపక్రమ్య మధ్యే జగద్భానే క్రమస్త్వితీతి ప్రస్తుత్య -

జ్ఞప్తిరేవాతివిమలా స్వరూపాత్మని భాతియత్
తదేవజగదిత్యుక్తం సత్యమిత్యేవ సత్యతః ॥

ఇతి శ్లోకేన సత్యతః పరమార్థసత్యా ద్బ్రహ్మణః - ఇదం సత్యమిత్యేవోక్త మితి - అత్ర సత్యత్వ ధర్మావభాస స్సత్యాధిష్ఠానమూలక ఇతి- ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూప మిత్యభియుక్తాభిప్రాయ మంకురయన్

నక్వచిత్సంతిభూతాని పంచకుట్యాదయోనవా
అసంత్యప్యనుభూతాని సనుస్వప్నదశాస్వివ- ఇత్యుపదిశన్
చేతనాకాశఏవాహం తదేవాహం జగత్స్థితం
ఇత్యహంజగదిత్యేకం ఖమేవైకంశిలాఘనం॥

ఇత్యాదినా ఉపసంహృతం - నాత్ర సర్వాత్మనా శూన్యప్రసక్తిః - యదిశూన్యాదుత్థితం తర్హి నిరాత్మకత్వేన తద్వదేవ నభాయాత్ - భాతి ఖలు బహిర సంస్కృతాత్మనామపి - తత్రోపక్రమోపసంహార బలాదేవం స్థితే శాస్త్రార్థే స్వామినా మేషాం వాసిష్ఠ విద్వత్త్వేపి ఏ తాదృశార్థప్రకాశనే పరైరవిజ్ఞాతస్వరూప ముతాస్య త్కిముప్యపాదా నం భవేత్ - తస్మాదత్రానువాకే ఉపక్రమోపసంహారాది లింగబలా దుపదర్శిత భగవత్పాదభాష్య ప్రస్థానమేవ సాధీయః - నాధునాతనా కస్మికశూన్యవాద విలసితం - బృహదారణ్యకేపి తృతీయేఅధ్యాయె - తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీ త్తన్నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియత - అసౌ నామాయమిదగ్ంరూప ఇత్యాదినా అవ్యాకృతశబ్దవాచ్యా ద్బ్రహ్మణో నామరూపాత్మకస్య సర్వస్య జగతః అభివ్యక్తి రేవాభిహితా - నైవ విద్యాప్రపంచస్య - కించ ముండకోపనిషది ద్వితీయముండక ప్రథమఖండే. తదేతత్సత్యం. యథా సుదీప్తా త్పావకా ద్విస్ఫులింగా స్సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః - తథాక్షరా ద్వివిధా స్సోమ్యభా వాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతీత్యాదినా జీవప్రాణాది సర్వం జగదక్షరలక్షణా ద్బ్రహ్మణో జాతమిత్యుక్తం - యత్తు ప్రభామండనే విస్ఫులింగాది దృష్టాంతేనోక్తా సృష్టి ర్విద్యాప్రపంచవిషయిణీ - సరూపా ఇతి కారణసరూపస్య చిన్మయస్యోక్తత్వా దిత్యుక్తం - తదసాధు - వివిధదేహోపాధి మనువిధీయమానత్వాద్ద్వివిధాభావాః జీవాఇతి భగవతా భాష్యకృతా వ్యాఖ్యాతత్వాత్ - భావపదం జీవపరం, నభూత భౌతికపరం - విద్యాప్రపంచస్య సవిశేషస్య నిత్యసాకారరూపస్య ఉపాసకానుగ్రహార్థ మాత్మేచ్ఛయా నిరుపాధికయా కల్పితత్వేనా భౌతికత్వాత్ - భూతభౌతికస్యతు ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణఇత్యుత్తరే ణ ప్రతిపాదయిష్యమాణత్వాత్ - ఏవం చౌష్ణ్యప్రకాశాది సారూప్యా ద్యథా విస్ఫులింగా అగ్న్యాత్మకా స్తథా చిద్రూపత్వా విశేషాజ్జీవా అపి పరమార్థతో బ్రహ్మరూపా ఇతి తాత్పర్యా న్నాత్ర విద్యాప్రపంచవిషయిణీం సృష్టిమభిప్రేత్యైషా శ్రుతిరాగస్మికీం - కిం చైతరేయోపనిషది ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీది త్యుపక్రమ్య

లోక లోకపాలాది సృష్టిముక్త్వా తస్యత్రయ ఆవసథాస్త్రయస్స్వప్నా ఇత్యాదినా అధ్యాయాంతేన గ్రంథేన జీవసృష్టిరప్యుక్తా - ఏతమేవా ర్థం చిత్రదీపే విద్యారణ్యగురుచరణా అపి -

ఈక్షణాదిప్రవేశాంతా సృష్టిరీశేనకల్పితా
జాగ్రదాదివిమోక్షాంత స్సంసారో జీవకల్పితః ॥

ఇత్యనే నోపసంజగ్రహుః - శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్యపి - ఛందాం సి యజ్ఞాః క్రతవో వ్రతానిభూతం భవ్యం యచ్చ వేదావదంతి - అ స్మాన్మాయీసృజతే విశ్వమేత త్తస్మిం శ్చాన్యో మాయయా సన్ని రుద్ధ ఇత్యాదినా పూర్వప్రకృతా దక్షరా ద్బ్రహ్మణ స్సర్వజగ దుత్ప త్తిః ప్రస్తుతా. సర్వత్రైవం జగత్సృష్టిః పరమాత్మకల్పితై వోపల భ్యతే. నజీవాత్మకల్పితా - తథాపి తత్స్వరూపం పరమాత్మకార్యం తదుపభోగశ్చ జ్ఞానకర్మభ్యాం విహిత ప్రతిషిద్ధాభ్యాం వివిచ్యజీవకృత ఇతి జగజ్జీవభోగ్య మిత్యభిప్రాయేణ బృహదారణ్యకే తృతీయే అధ్యా యే అవిద్యాప్రస్తావానంతరం - అథ యోన్యాం దేవతాముపా స్తే అ న్యో సావన్యోహ మస్మీతిన సవేద యథా పశురేవం సదేవానా మి త్యాదినా కర్మకర్తార మవిద్వాంసంప్రస్తుత్య - అథో అయంవా ఆ త్మేత్యాదినా అయమేవకర్తా - సర్వేషాం భూతానాం లోకః - ఇతి సామాన్యతఉక్త్వా - సయజ్జుహోతి యద్యజతే తేన దేవానాం లో క ఇత్యాదినా తత్తత్కర్మక ర్తుర్గృహిణ స్తత్తద్దేవాది భోగ్యత్వేన లోక త్వముక్త్వా - యత్సప్తాన్నాని మేధయా తపసా జనయత్పితా - ఏక మస్య సాధారణం - ద్వేదేవానభాజయత్ - త్రీణ్యాత్మనేకురుత- పశు భ్యఏకం ప్రాయచ్ఛత్ - ఇత్యాదినా సప్తాన్నబ్రాహ్మణే పూర్వకల్పీ య విహితప్రతిషిద్ధ కర్మానుష్ఠాతు స్సర్వస్యాపి గృహిణః ఉత్తరస్మిం పితృత్వేనాత్ర వివక్షాంకృత్వా. సర్వభోక్తృ భుజ్యమాన మన్న మేకం- దర్శపూర్ణమాసాఖ్యం దేవతా భోజ్యం ద్వితీయం తృతీయం - మను ష్య పశ్వాదిభోజ్యపయశ్చతుర్థం-మనోవాక్ప్రాణా స్త్వాత్మభోజ్యాస్త్ర యః - ఇత్యన్నసప్తకం జీవస్రష్టమిత్యుక్తం - ఏవంసతి బహుస్యాం

ప్రజాయేయే త్యుపాదానతయా సోకామయతేతి నిమిత్తతయాచ బ్రహ్మణ స్సర్వజగత్సర్జనే శ్రుత్యాబోధితే - తదైక్షత- సోకామయత- ఇత్యాద్యుపదిష్టేక్షణాదికం విద్యాప్రపంచవిషయం - బహుస్యామిత్యాద్యావిద్యక ప్రపంచవిషయ మిత్యర్థకరణేవాక్యం భిద్యాత్ - సచార్థః శ్రుతిసందర్భవిరుద్ధో నిరుపపత్తికో నిష్ప్రమాణశ్చేతి సర్వథా సద్భిస్సంత్యాజ్యః - కించ ఏత త్స్వామికృతేషు గ్రంథేషు తత్ర తత్ర విద్యాప్రపంచే ప్రమాణతయా యోగవాసిష్ఠవచనా న్యుదాహృతాని - తత్ర ప్రభామండనగతవచన విమర్శః క్రియతే - ప్రభామండనే రామకృష్ణాధ్వరికృత తత్ఖండనగ్రంథోదాహృతం - అనాది మూలప్రకృత్యవచ్ఛిన్నం - ఇతి పదమధికృత్యవిచారే మూలప్రకృతిర్నామ నిఖిలచరాచర విద్యాప్రపంచరూపేణ విలసన్ప్రయోజకః పరమాత్మనఏవ స్వభావఇత్యుక్త్వా తత్ర ప్రమాణమగ్నే రౌష్ణ్యమిత్యాది వాసిష్ఠవచన ముదాహృతం - తత్ర నిర్వాణోత్తరార్ధే సప్తసప్తత్యధికశతతమేసర్గే॥

ఆగ్నే రౌష్ణ్యమపాంశైత్యం ప్రాకాశ్యం సర్వతేజసాం
స్వభావోవాఖిలార్థానాం కిమబుద్ధస్యకారణం ॥

ఇతి - అత్రపూర్వాచార్య వ్యాఖ్యానమేవందృశ్యతే -యద్యవశ్యం కారణ మపేక్షితం తర్హి అజ్ఞాత బ్రహ్మస్వభావ ఏవ తథాస్త్విత్యాశయేనాహ - అగ్నేరితి - అబుద్ధస్య - అజ్ఞానోపహితస్య ఆత్మనః - స్వభావోవాకారణమితి శేషఇతి - అత్రాధ్యాయమారభ్య పరిదృశ్యమానస్య జగతః బ్రహ్మవివర్తత్వేన తదతిరిక్తం ప్రధానపరమాణ్వాదికారణం నాస్తీతి ప్రస్తుత్య అత్రశ్లోకే ఔష్ణ్యాదికం యథావహ్న్యాది కస్య స్వభావ స్తద్వదజ్ఞానోపహితస్య బ్రహ్మణఏవాయం స్వభావః జగతః కారణమితినిర్ణీతం - నాత్రవిద్యాప్రపంచ ప్రస్తావః అత్రైవాష్టమష్ఠితమేసర్గే—

సత్తాతివాహికోదేహ స్తత్పరంపరమార్థతః
ప్రత్యక్షంపరమంయత్త త్తదాద్యంకచనంచితః ॥

ఇతి - అత్రవ్యాఖ్యానం - అస్త్యేవం - తథాప్యతివాహికోదే
హః - యద్భావే సర్వజగద్దర్శనం - చిత్స్వభావకచనంచ ప్రాగు
క్తంతమాహ - సత్తేతి - మాయాశబలం బ్రహ్మసదిత్యుచ్యతే- తత్ర
చితోజగత్సంస్కార సంవలితాంశస్సత్తా- సఏవాతివాహికోదేహః - ని
త్యాపరోక్షశుద్ధచిదంశస్తు స్వరూపకచన మిత్యర్థఇతి - ఏవంచ సర్వ
ప్రాణి సంస్కార సంవలిత మాయోపహితస్సచ్ఛబ్ద ప్రతిపాద్యః పర
మేశ్వరః - తత్పరం - పరమార్థతః ప్రత్యక్షం - వస్తుతశ్చిద్రూపం - ప
రమంయత్ - తత్ - చితః - ఆద్యంకచనం - కూటస్థం నిర్విశేషస్వ
రూపమితి తాత్పర్యం - అత్రైవఏకనవ త్యధికశతతమేసర్గే—

చిద్భాత్యేవహిసర్గాగ్రా కచంతీభాతిసర్గవత్
భాసనీయంచభానంచ రూపంయత్రస్వయంప్రభా ॥

ఇతి - ఏతస్మాత్పూర్వం—

ద్రష్టృదృశ్యాత్మికైకైవ స్వాత్మన్యేవవిరాజతే
స్వప్నాదిషు యథైవాద్య ద్రష్టృదృశ్యాత్మికాసతీ ॥

ఇతి - ఏతస్మాత్పరం—

ఏకైవచిత్త్రియంభూత్వా సర్గాగ్రాభాతిసర్గవత్
ఏషఏవస్వభావోఽస్యా యదేవంభాతిభాసురా ॥

ఇతి - ఏకైవచిత్త్రిపుటీరూపా భాతీతి శ్లోకత్రయతాత్పర్యం- కించ
తత్రైవఖండన గ్రంథోదాహృతైః

పరమేష్ఠ్యపినిష్ఠావాన్ బ్రహ్మవిష్ణుశ్చరుద్రశ్చ

ఇత్యాదిభి శ్లోకైర విద్యాప్రపంచస్యైవ మిథ్యాత్వముక్తం - నవి
ద్యాప్రపంచస్యేత్యుక్త్వా తత్రప్రమాణం యాదృక్సాస్య దజ్ఞవిషయ
మిత్యాద్యుదాహృతం - తత్రైవనవత్యధికశతతమేసర్గే—

కథంనసంభవత్యేత చ్చేత్యంయదనుభూయతే
అపహ్నవశ్చానుభవే క్రియతే కథమీదృశః ॥

ఇతి శ్లోకేన కృతస్య శ్రీరామప్రశ్నస్య—

యాదృశ్యాస్యదజ్ఞవిషయం జగత్తస్యనసత్యతా
యాదృక్చతద్జ్ఞవిషయం తదనాఖ్యంయదద్వయం ॥

ఇతి వసిష్ఠస్య ప్రతివచనం దృశ్యతే - తత్ర పూర్వాచార్య వ్యాఖ్యాన మప్యేవం - చేత్యాం సర్వథాఽసంభవతి చే త్తదనుభవస్యకో విషయఇతి ప్రశ్నతాత్పర్యార్థ ఇతి ప్రథమస్య- అజ్ఞపరిజ్ఞాతస్యాపహ్నవే అథార్త్తస్య తత్త్వవిత్పరిజ్ఞాతనానురూపాతీతవ స్త్వేవ విషయ ఇత్యుత్తరార్థఇతి ద్వితీయస్యచ దృశ్యతే - చేత్యస్య జగతః అసంభవాదేవతత్పరిజ్ఞానోపాయ భూత చిత్తస్య సత్తాపి నాస్తీతి పూర్వం ప్రకృతేసతి - తర్హి యదిచేత్యాం సర్వథాఽసంభవే త్తదనుభవే విషయః కః ఇతి ప్రశ్నస్య అజ్ఞానుభూతస్య జగతః అపలాపే ప్రాజ్ఞ పరిజ్ఞాతమ నిర్వచనీయం నిర్విశేషం బ్రహ్మైవ తత్రవిషయతయా పరిశిష్యత ఇత్యుత్తరం శ్రుత్వాపున.

త్రిజగత్కి-దృగజ్ఞానాంత ద్జ్ఞానాంతన్నవిద్యతే
తద్జ్ఞానాంతుజగద్యాదృ క్తద్వక్తుంకింనయుజ్యతే ॥

ఇతి శ్లోకేన కృతస్య ప్రశ్నస్య—

ఆద్యంతద్వైతమజ్ఞానాంత ద్జ్ఞానాంతన్నవిద్యతే
జగచ్చనోసంభవతి నిత్యానుత్పన్నమాదితః ॥

ఇత్యుత్తరం - అత్రతద్వ్యాఖ్యానం - ఆద్యంతౌ -దేశకాలకృతపరిచ్ఛేదా - ద్వైతం - వస్తుకృతపరిచ్ఛేదశ్చ - యస్మిన్ - తథావిధం - తత్తాదృశం జగ త్తద్జ్ఞానాం సాంప్రతంనవిద్యతే - ఆదితశ్చ నసంభవతీతి నిత్యానుత్పన్నం శశవిషాణవంధ్యా పుత్రప్రాయమిత్యర్థః ఇతిదృశ్యతే దేశకాలవస్తుభిః పరిచ్ఛిన్నం జగదజ్ఞైరనుభూయతే - ప్రాజ్ఞైస్తుతాదృశస్య శశవిషాణవదసత్త్వాదేవ నిర్విశేషం బ్రహ్మైవసర్వమితి - నాత్ర

భూతభౌతికో విద్యాప్రపంచః ప్రస్తుతః - కించ తత్రైవ చతుష్షష్ట్యధి
క శతతమేసర్గే—

తస్మాత్స్వయంభవతి నేహహికశ్చిదాద్యా
బ్రహ్మాదయోజ్ఞవిదితానచనామసంతి
వ్యోమైవదమాతతమయంస ఇతస్స్వయంభూ
రిత్యాదిచిద్గగనమేవ చితావిభాతి ॥ ఇతి -

అత్రాపివ్యాఖ్యానం - అజ్ఞైర్విదితాబ్రహ్మాదయో వ్యష్టి సమష్టి జీ
వతదుపాధయస్సర్వే నైవసంతి - కింతు సస్వయంభూరయం ప్రపంచ
శ్చ - ఇతో బ్రహ్మణస్సకాశాత్ - వ్యోమ - శూన్యమేవేదమాత
తం చిద్గగనమేవస్వ చితాతథా విభాతీతి సిద్ధమిత్యర్థ ఇతి - ఏవంచ బ్ర
హ్మాది సమష్టివ్యష్టిజీవ తదుపాధయస్సర్వే నైవసంతః - సర్వమిదమా
రోప్యమసత్ - చిదాకాశరూపం బ్రహ్మైవఆత్మనా అధిష్ఠానేన విభా
తీతితాత్పర్యం - నాత్రాప్యాత్మభిన్నో విద్యాప్రపంచః - తథా త
త్రైవ చతుర్నవత్యధిక శతతమేసర్గే—

వ్యుత్థానేవిశ్వరూపాఖ్య మస్యత్రబ్రహ్మసంజ్ఞితం
సర్గాసర్గాత్మచిన్మాత్రం సత్యంసర్వత్రభాసతే ॥ ఇతి -

అత్రాపి ఇతఃపూర్వత్ర

ప్రబుద్ధబోధో ధ్యానస్థ స్స్వభావేకేవలేస్థితః
నకించిదపిగృహ్ణాతి నకించిదపి చోజ్ఝతి
యోగాభ్యాస్థితఏవాస్తే పశ్యన్ దీపఇవాక్రియః
అమనోమానమననః మనో మననవానపి ॥ ఇతి -

ఇత ఉత్తరత్రాపి—

అభిన్నబోధసద్రూప స్వరూపానుభవేస్థితః
వ్యుత్థితస్సన్నిరుద్ధశ్చ యః పశ్యతి సశామ్యతి ॥ ఇతి -

శ్లోకాదృశ్యంతే - వ్యుత్థానకాలే యద్విశ్వాకారం వస్తుతత్సమాధి
కాలే బ్రహ్మైవ - అద్వితీయం వస్తు అవచ్ఛేదకభేదాద్భిన్నమివ - వ

స్తతస్సత్యం చిన్మాత్రం సర్వత్రభాసతే - యస్య సర్వదా సద్రూప
స్వరూపానుభవ స్తస్య వృత్త్యానానిరోధావకించిత్కరా - నిత్యనిర్వృత
త్వాదితి సమష్ట్యాతాత్పర్యం - నాత్రాపివిద్యాప్రపంచః - పరమేశ్వర
నిరభిసంధిసంకల్ప మయత్వేన సకల బ్రహ్మవైభవానాం బ్రహ్మవిష్ణ్వా
దీనామపి అవిద్యాప్రపంచ గతత్వేన మిథ్యాత్వ మంగీకృత్య - అతిగం
భీరంహి వాసిష్ఠతాత్పర్య మిత్యభిధాయ పూర్వోక్తాశ్శ్లోకాః ప్రదర్శితాః
కించ తత్రైవ నిర్వాణపూర్వార్ధే పంచత్రింశసర్గే-

మహాచితస్సముల్లాసం ముహ్యంతీవన కేచన
యేనామతేజగత్యేతే బ్రహ్మవిష్ణుహరాదయః
పరస్మాత్పరినిర్యాతాః బ్రహ్మవిష్ణుహరాదయః
కణా స్తస్యాయస ఇవ నాదిధేఃవబిందవః ॥

ఇత్యాదినా - ఉత్తరార్ధేఽపి ద్విచత్వారింశదధిక శతతమే సర్గేఽపి-

యస్మిన్ బ్రహ్మణోన్యత్వం బుద్ధం బోధమహాత్మని
నిరవద్యా స్తపతేత్ర బ్రహ్మవిష్ణుహరాదయః ॥

ఇత్యాదినాగ్రంథేన తేషాం నిర్విశేషే బ్రహ్మణ్యావిర్భావతిరోభా
వోపదేశేన నిర్విశేష చిన్మాత్ర బ్రహ్మభేదః ప్రకటితః - ఏవమయ
ముత్తరత్ర పూర్వత్ర వాయత్ర కుత్రాపాయ్యత్మీయగ్రంథేషు భూతభౌతి
క విద్యాప్రపంచప్రమాణతయా యద్యద్వాసిష్ఠవచన ముదాహృత
వాన్ తత్తత్తత్ర సర్వత్రాపి పూర్వోత్తరగ్రంథ సందర్భవిధయా తద
భిప్రేత విశుద్ధమర్థముపదిశతీతి విమర్శక శిరోమణయ స్తత్త్వవిద ఏవత
త్రప్రమాణం - వయంతు తేషాం పాదాభివందనై శ్శ్రేయోద్ధరణం సం
పాద యిష్యామః

ఇతి జన్మాదిసూత్ర తాత్పర్యార్థ విమర్శః.

శాస్త్రయోని త్వాధికరణే - పరమాత్మనస్స్వరూపం మాయి
శ్చ వైభవో రూపద్వయమితి అనేజదేక మిత్యాదిశ్రుతయ స్తత్పర

త్వేన వ్యాఖ్యాతాః - అంభస్యపారే - ఇత్యాద్యాస్తుమాయావిద్యా
వైభవాత్మకరూపద్వయపరా ఇతి వ్యాఖ్యాతాః - అత్ర తావత్పర
మాత్మనో రూపద్వయే సంశయః - కిం నిరుపాధికం స్వరూపం మా
యికశ్చవైభవో రూపద్వయం - ఉతమాయిక ఆవిద్యకశ్చ వైభవో
రూపద్వయం - ఉతాహో నిరుపాధికం స్వరూపం మాయావిద్యావై
భవశ్చ రూపద్వయమితి - భగవత్పాదాది విద్యారణ్యమునివర్యపర్యం
త సాంప్రదాయిక సర్వజ్ఞ పూర్వాచార్య శ్రుత్యర్థవివరణ ప్రస్థానం
సోపాధిక నిరుపాధికరూపద్వయప్రకాశక మతిలంఘ్య యథేష్టంకృతే
శ్రుత్యర్థకాలుష్యే వేద్యకాలుష్యాద్వేదితా కిమవలంబ్య విద్యాత్ -
శాస్త్రంచానర్థక్యమియాత్ - ఇత్యనిర్ణీతార్థమేతద్వివరణ మి
త్యుపేక్ష్యం - కించాత్రైవ సముద్రతరంగ ఫేనజలప్రవాహాది దృ
ష్టాంతై ర్మాయిక మావిద్యకంచ జగదేకీకృత్య భగవతో రూపం స
ప్రపంచమేకం - నిష్ప్రపంచం చాన్యదిత్యుపనిష త్సూత్రతాత్పర్యం
వర్ణయితు ర్మాయికస్య చిన్మయస్య జగతో వ్యావహారికసత్యత్వ
మావిద్యకస్యచ ప్రాతిభాసిక సత్యత్వమేవాస్యా ప్యభిమతమితిఘట్టకు
టీ ప్రభాతవృత్తాంతాపాతః - కించాయమత్ర స్వామిరూపోపన్యా
సాచ్చేతి సూత్రే భాష్యకృతా పురుషఏవేద మిత్యాద్యుదాహరణేన
పరమాత్మనోరూపం మాయికం ప్రత్యపాదిత మిత్యలిఖత్ - తత్రభాష్య
కృతస్తు ప్రథమతః పరపక్షం ప్రతిక్షిప్య తదేతత్సత్యం ఇత్యుపక్రమ్య
పురుషఏవేద మిత్యుపసంహారస్య శ్రుతౌ దర్శనాత్ మధ్యగత స్సర్వ
సవిశేషరూపోపన్యాసః పరమేశ్వర ప్రతిపత్తి హేతురితి తస్య నిర్వి
శేషబ్రహ్మ ప్రతిపత్తి హేతుత్వ మభివ్యంజయాం చక్రుః - అత్ర వక్త
వ్యాంశే ప్రమాణం విచక్షణా ఇతి విరమ్యతే -

ఇతి శాస్త్రయోనిత్వాధికరణ తాత్పర్యార్థ విమర్శః.

అస్య- విద్యాప్రపంచస్య జన్మాదియతస్తద్బ్రహ్మేతి - యత
ఇత్యనేన స్వరూపం- అస్య జన్మాదీత్యనేన విశిష్యవిద్యా జగజ్జన్మాది
[illegible]

తం, స్వరూప తటస్థలక్షణాభ్యాంచ లక్షితం తచ్ఛాస్త్రప్రమాణకమితి
తత్తత్సూత్రవివరణేన ప్రకటయన్ సమన్వయసూత్రే ప్రకృతం బ్రహ్మ
పరిత్యజ్య అప్రకృతం - తత్ - రూపద్వయమితి వివరణే ప్రకృతహాన
మప్రకృతప్రసంగశ్చస్యాతాం - కించాత్రైవ వివరణే ఆనందమయాధి
కరణ భాష్యావతరణగతం ద్విరూపంహి బ్రహ్మేతి భగవత్పాదవచనం
బ్రహ్మణోద్వైరూప్యే ప్రమాణీకృత్య తద్వివరణభూత ముత్తరత్రగతం
నామరూప వికారభేదోపాధి విశిష్టం తద్విపరీతంచ సర్వోపాధివివర్జి
తమితివాక్యం పరిత్యజ్యస్వయమన్యథావ్యాఖ్యాయ తత్రైవ్యాఖ్యాతే.

చిన్మయస్యాద్వితీయస్య నిష్కళస్యాశరీరిణః
ఉపాసకానాంకార్యార్థం బ్రహ్మణోరూపకల్పనా
రూపస్థానాందేవతానాం పుంస్త్ర్యంగాస్త్రాదికల్పనా

ఇతి రామతాపనీయోపనిషద్గతం వాక్య మాత్మవివరణానుకూల
మిత్యుదాహరన్ వాచ్యార్థస్య విద్యాప్రపంచస్య సవిశేషస్య మి
థ్యాత్వే లక్ష్యార్థేన నిర్విశేషమిథ్యాత్వాపత్త్యా శూన్యవాద ప్రవేశ
స్స్యాదిత్యభిప్రాయం ప్రకటయాంచకార - తథాపి నేష్టసిద్ధిః - భక్త
స్సంవాదిభ్రమేణహి భగవతస్సాదృశంరూపం కల్పితమిత్యావిద్యకమే
వ తత్ - తథాపి సంసారోద్ధరణాసంభవేదేవ - తం యథా యథో
పాసతే తదేవ భవతీతి - యథా క్రతురస్మిన్ లోకే పురుషోభవతి తథే
తః ప్రేత్య భవతీతిచ శ్రుతేః - ఏవంచస్యాత్పరమేశ్వరస్యాపీచ్ఛావ
శాన్మాయామయం రూపం సాధకానుగ్రహార్థం - ఇత్యంతరధికర
ణస్థ తద్వాక్యేనాపి భగవద్భాగవత సంకల్పో భగవంతమాకారేణ
యోజయతి - నస్వతస్తద్వానితి నిర్విశేషం సవిశేషంచ బ్రహ్మణో
రూపద్వయం సవిశేషస్యచ మిథ్యాత్వ మనిర్వచనీయత్వ లక్షణమితి
తాత్పర్యం - తర్హిన్ వాచ్య మిథ్యాత్వే సర్వమిథ్యాత్వ ప్రసక్తిరితిదో
షః కథం సమాహిత ఇతిచేత్ - కస్యాయం దోషః కస్యనేతి విచా
రేయస్య యదా వాచ్యలక్ష్యభేదః ప్రతిభాసతే తస్య తదానేయం దో
షప్రసక్తిః ఖలు- యస్య యదా సర్వోపిభేదః ప్రశాంతస్స తదా అభ

కారణత్వరూప తటస్థలక్షణమితిచ ప్రస్తుత్య - యజ్జిజ్ఞాస్యత్వేన ప్రకృ
య ప్రతిష్ఠపవర్గ నిర్విశేషం బ్రహ్మైవ - అథ సోభయంగతో భవ
తి బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిశ్రుతేః ఏవం చోభయథాపి నపూ
ర్వోక్తదోషావకాశః . కించాత్రైవాధికరణే కాని చిద్వ్యాఖ్యాసత్వా
దినా అసమంజసమిత్యం తేన గ్రంథేన వ్యాఖ్యాతృవర్ణితానా మర్థానా
మసామంజస్యం వర్ణితం-తదసంగతం-శ్రుతిషు తత్తద్వాక్యోపలబ్ధేరేవ
తత్తత్పరత్వస్య వక్తృత్వాత్ - యథాశ్రుతం వ్యాఖ్యానస్యౌచిత్యాత్
నయథాత్మాభిప్రాయం-అసాంగత్యాత్ - ఉపాస్యబ్రహ్మణః కార్యత్వమి
థ్యాత్వయోరాత్మనాపి - వివర్తప్రక్రియా మవలంబ్య విద్యావిద్యా
ప్రపంచద్వయా ధ్యారోపః - అధ్యారోపస్తుమాయయా విద్యాభ్యాం
పూర్వసిద్ధఏవ - ఇత్యాదినవదతా విద్యాప్రపంచాత్మన స్సవిశేషస్య
బ్రహ్మణః మాయాకార్యత్వం అతఏవమిథ్యాత్వమ నిర్వచనీయత్వ ల
క్షణ మిత్యర్థతస్సంసూచితత్వాత్ - నేతరోనుపపత్తేరితిసూత్రేణ సం
సారిణో జీవస్యైవోపాస్యత్వ నిషేధోనా సంసారిబ్రహ్మణః - ఉపాస
న మీశ్వరప్రణిధానం - ఏతత్సం ప్రజ్ఞాతసమాధిలక్షణయోగ ఫలకమి
తిపాతంజలయోగసూత్రేషు సమాధిపాదే ఈశ్వరప్రణిధానాద్వా ఇ
తి సూత్రేణ ప్రణిధానాద్భక్తివిశేషాదావర్జిత ఈశ్వర స్తమనుగృహ్ణా
త్యభిధ్యానమాత్రేణేతి తద్భాష్యేణచ విజ్ఞాయతే - ప్రణిధానం భక్తి
విశేషో విశిష్టముపాసన మితిచ భోజరాజేనవ్యాఖ్యాతం - ఏవమత్ర స
మాసత ఉపదిశ్య పునస్సాధనపాదే యమనియమాసనేత్యాది సూత్రై
స్తదంగవిశేష తత్తదనుష్ఠానఫలాదికం సప్రపంచం నిరూప్యధారణా
ధ్యానసమాధిరూపం సంయమసంజ్ఞ మంగత్రితయం పూర్వోక్తసంప్ర
జ్ఞాతసమాధే స్సబీజస్య అంతరంగసాధనత్వం త్రయమంతరంగం పూ
ర్వేభ్యః - ఇత్యాదిసూత్రై రుపదిశ్య తస్యభూమిషు వినియోగః ఇత్యా
దిభిః పూర్వోక్తత్రితయస్య స్థూలసూక్ష్మాలంబనాసు చిత్తభూమిషుయ
థోత్తరం వినియోగం తత్ఫలం భూతజయం చోపదిశ్య - తస్మాద్భూత
జయాత్ - తతోణిమాదిప్రాదుర్భావః ఇతిసూత్రేణఅణిమాద్యైశ్వర్యం
చ ఫలముపదిష్టం- ఏవంచ పరమేశ్వరోపాసనాదికం సంప్రజ్ఞాతసమా

ర్థే రంతరంగసాధనం సత్ తత్తచ్చి త్తభూమికా వినియోగా త్త త్తద్భూతజయద్వారా అణిమాద్యష్టై శ్వర్య ఫలక మిత్యేతదుపదేశరూపో భగవతః పతంజలిమహర్షే రపరాధస్సర్వజ్ఞమూర్ధన్య శిరసి సమారోపి తస్స్వామినేతికి మత్రసర్వత్ర వక్తవ్యంభవేత్ - యద్యప్యేవంతదీయ గ్రంధవిమర్శే ప్రత్యేకశస్సావధానం సావకాశమావసానంచకృతేః శ్రుతిస్మృతి సూత్రయోగ వాసిష్ఠ వచన పూర్వాచార్య సంప్రదాయ సిద్ధాన్తస్సర్వోప్యర్థాయథాను బద్ధాస్తత్ప్రకార స్సర్వోపి విదితోభవే ద్విదుషాం - తథాపి సర్వజ్ఞ మూర్ధన్య భగవత్పాదభాష్య ప్రస్థాన మవష్టభ్య యథా శరీరపాటవం మననదిధ్యాసనయోః కర్తవ్యతాయాః పరిపంథిత్వాత్ రామకృష్ణసోమయాజిభిరితః పూర్వమేవ తదుదాహృత తత్తద్విషయవిశేషాణాం విసృష్టత్వేన పునస్తత్ర ప్రవృత్తే ర్నిష్ఫలత్వాచ్చ విద్యావిద్యాప్రపంచ విమర్శేన సాకమా చతుస్సూత్రికృతేన ప్రధానేన ప్రాసంగికేనవా తద్గ్రంథగోచరపంక్తివిమర్శేనైవ కర్తవ్యో వ్యుపసంహృత ఇతి పరితుష్యంత స్సర్వేపి విద్వన్మణయ స్సకలే భగవత్పాదరూపే పరమేశ్వరే నిష్కళేచ పరస్మిన్ బ్రహ్మణి భక్తిప్రణిధానా ద్యనుష్ఠానపూర్వకం భాష్యప్రస్థానసుధాసింధు నిష్ణాతాది నిరతిశయం బ్రహ్మానంద మనుభవంతో జీవన్ముక్తాస్సంత స్సదయాలోక ముద్ధరంత్వితి ముహురభ్యర్థితః పరమశివః పరమయా కృపయా తత్ర సదా సన్నహ్యత్వితి శివం-

ఓం తత్సత్.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఇతి శ్రీ తర్క వేదాంత విద్వన్మణి భీమాచార్యస్వామిశాస్త్రి చరణ సంసేవక గురునాథపండిత విరచిత శ్చతుస్సూత్రీ తాత్పర్యదీపికా విమర్శః.

శ్రీః

శ్రీః

శ్రీగణేశాయనమః

ఆస్తికసజ్జన సమాజమునకు వినయముతో నొకవిజ్ఞాపనంబు.

నేనిప్పు డీక్రింద వ్రాయబోవు విషయము నిదివరకు సంస్కృత భాషలో విపులముగను, ప్రమాణాది ప్రదర్శన పురస్సరముగను - వ్రాసియుంటిని- దానింజూచి యుండుసజ్జనులలో కొందరు తెలుగుభాషలో కూడా కొద్దిగానైనను వ్రాయుట యుక్తమని నన్ను ప్రేరేపించినందున దానినే సంగ్రహముగా తెలుగుభాషలో వ్రాయబూనుకొన్నాను.

మహాకైలాసవాసియగు పరమశివుండు దేవతా బృందముచే నభ్యర్థితుండగుచు లోకానుగ్రహార్థముగ నిమ్మనుష్యలోకమునందు మనుష్యశరీరముచే నుపహితుండగుచు శంకరాచార్యనామముచే బ్రసిద్ధి నొంది జగదాచార్యత్వమును వహించుచు నజ్ఞానాంధతమస నిమగ్నంబగు లోకంబును సుధాకరుంబోలి బ్రహ్మవిద్యయను నమృతఝరిచే నుజ్జీవితంబుగ జేసెనను నీవృత్తాంతమంతయు పురాణప్రసిద్ధంబై జగద్విదితంబుగనున్నదియేగనుక నిందు విషయమై ఆస్తికుండైన మనుష్యమాత్రుం డెవ్వడున్నా విశ్వాసములేనివాడుగ నుండడుగదా- యీవిషయమైన ఆయాపురాణ వచనోదాహరణంబులు గీర్వాణభాషలో వ్రాసిన గ్రంథమునం జూడదగినవి- గ్రంథవిస్తభీతిచే నిక్కడ విరమించితి- యిదిగాక జగద్గురు సమకాలికులగు ఆనందగిరి మొదలగు పూర్వాచార్యులున్నా అర్వాచీనులగు శ్రీవిద్యారణ్యస్వాములున్నా జగద్గురు శంకరాచార్యవిషయమై వ్రాసిన గ్రంథము లనేకము లిప్పటికిని ప్రసిద్ధముగనుండి చదువరులకు వారియొక్క సంపూర్ణమహిమను బోధించుచునేయున్నవి- ఇట్టిభగవద పరావతార సర్వజ్ఞ వేదవ్యాసాది సకల ప్రాచీనాచార్య సమ్మతులుగనుండు శ్రీజగద్గురువుల విషయములోనేమి వారియొక్క ఔపనిషద సిద్ధాంతములోనేమి- అభినవావతారులును-

ఆశ్రమముచే పరమహంసులును నగు నద్వైతానందతీర్థులను నామమును
చేనుండు నొకయతి కొన్ని ఉపనిషత్తులకున్నూ- బ్రహ్మసూత్రములకు
న్నూ భగవద్గీతలకున్నూ తాత్పర్యార్థప్రకాశనమను వ్యాజముతో సం
స్కృతభాషలో వ్రాసినగ్రంథములలో ఉత్తరోత్తరమున్నూ అత్యధిక
ముగ నిందావచనములను ప్రధానముగ ప్రకటించుచు వారిసిద్ధాంతము
సమీచీనము కానందున భాష్యాదిగ్రంథములం జదువువార లిదివరకే
మహాంధతమసములో మునింగి యుండిరి- ఇకముందుగూడ నాగ్రంథ
ములం జదువరులు జదువకుందురుగాక- యనియు బ్రకటించె- పూర్వా
చార్యులలో మరికొందరుకూడా వారివారి తాత్పర్యానుసారముగ
సిద్ధాంతమును ప్రకటించుచు మతాంతరములపైన కొన్ని యుక్తులం
జెప్పుచు గ్రంథముల వ్రాసిరిగాని సర్వజ్ఞ సార్వభౌములవిషయములో
నిట్టి వాచాటతాప్రకాశనము నెచ్చటనుంజూడము- యిందువిషయమై
వీరిగ్రంథములంజూచియుండు సకలవైదికవిద్వాంసులకేమి నిఖిలాస్తిక
లౌకిక విద్వన్మణులకేమి గ్రంథప్రకాశితార్థ జాతమువిషయమై సంపూ
ర్ణశోధనముచే గలుగు సదసద్బుద్ధి కేవలమంతర్వర్తితమగుచు జగద్గురు
నిందాసముద్బుద్ధమనఃపరితాపము మెండుగ వ్యాపించి యున్నందున
యిప్పురజనులలోగూడ వైదిక లౌకిక విద్వాంసులుగనుండు కొందరీ
యభినవసిద్ధాంతపరిశోధనముంగూర్చి నాకు తరుచుగ హెచ్చరిక నివ్వ
సాగిరి- నాకున్నూ యింతకుపూర్వమందే వీరిగ్రంథపరిశోధనమునందు
[illegible]ండాదృష్టికలిగియుండియు శరీరాస్వాస్థ్యముచే బ్రవర్తించనైతి- యిం
తలో బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామకృష్ణసోమయాజులవారు బెజవాడసజ్జ
నులచే బ్రేరేపింపబడి యందలి విషయవిశేషంబుల విచారించి స్వాభి
ప్రాయమును ప్రకటించియుండిరి- తిరిగి దానిపైన వీరువ్రాసిన ప్రభామం
డనగ్రంథములో వారు వ్రాసినవిషయములను విచారించుచు ఆచార్య
దూషణమునుకూడా పూర్వముకంటె నధికముగానే వెల్లడించిరి. వీరు
వ్రాసిన ప్రభాతన్మండన గ్రంథములలోని జగద్గురు దూషణములంజూడ
వీరికి ప్రామాణికగ్రాంథిక విషయవిశేషప్రకాశనాదరముకంటె నాచా
ర్యదూషణాదరమగ్ర తాంబూలముంబుచ్చుకొని యున్నదనియు. ఆత్మ

స్తవోత్సాహమున్నూ దీనికి సహోదర భావము నొందియున్న దనియు
గీర్వాణభాషలో నించుకైనను పరిచయము కలిగి వారి గ్రంథములం
జూచు నల్పవ్యుత్పత్తిగల సామాన్య జనునికిగూడ దోచక మానదు-
ప్రభామండనవిమృష్ట విషయస మ్యక్త్వనిర్ణయములో గూడ జదువ
రులగు విద్వాంసులే ప్రమాణంబుగ నుండెదరు- యిప్పు డీ గ్రంథముల
నన్నిటినీ చూచిన మీదట సర్వజ్ఞ భగవత్పాద నిందావచనంబులు వీరి
గ్రంథవిమర్శన కార్యంబున నన్నుం బురికొల్పినందున యథాశక్తిగ
వీరి గ్రంథ విమర్శముం జేయబూనుకొనియు శరీరాస్వాస్థ్యముచేత
నోపిక లేనందున చతుస్సూత్రివరకున్నూ ప్రధానప్రాసంగిక విమర్శము
మాత్రముం జేసి అవిమృష్టగ్రంథశైలియు విమృష్టశైలితో నుపసం
గ్రహించుచు నికార్యము భగవత్పాదభాష్యార్థమనన నిదిధ్యాసన
ప్రతిపక్షమగుటచే నంతటితో ముగించితి- యింక వీరి సిద్ధాంతమును
గురించి యథాశక్తి విమర్శముం జేసెదము-వీరలు విద్యావిద్యా ప్రపం
చవాదులు- యిదిగాక విద్యా ప్రపంచము మహానారాయణోపనిష
త్ప్రసిద్ధమనియు, చిన్మయమనియు, పరమార్థ సత్యమనియు, అపంచీకృ
తభూతమయమనియు, పరమేశ్వరసత్తకంటె న్యూనసత్తకలదనియు,
అందు అభేదము తాత్త్వికమనియు, భేదము బహుస్యామితి శ్రుతి
ప్రమాణమువలన కల్పితమనియు, ఇత్యాదుల యథేష్టంబుగ బ్రకటిం
చిరి- యీ విద్యా విద్యా ప్రపంచభేదమున్నూ బ్రహ్మరూపమగుటచే
విద్యా ప్రపంచమునకు చిదానందమయత్వ పరమార్థసత్యత్వాదికము
న్నూ మహానారాయణోపనిషదుపదిష్టమైనను వీరు జెప్పిన అపంచీకృ
తభూతమయత్వాదిక మక్కడ తోచదయ్యె- అయ్యుపనిషత్తుయొ
క్క తాత్పర్యము చక్కగా తెలియుటకై సంస్కృతభాషలో వ్రాసిన
గ్రంథములో నందలి వచనముల నక్కడక్కడ గనుపర్చి వ్రాసియున్నా
ను- యిక్కడకూడా సంగ్రహముగ వ్రాయుచున్నాను- చిత్తగింపుడు.

ఆమహానారాణోపనిషత్తు అష్టాధ్యాయీ పరిమితము అందలి
ప్రథమాధ్యాయమునందు అవిద్యాపాద విద్యాపాద ఆనందపాదతురీ
యపాద రూపమైన పాదచతుష్టయమును నిరూపించి అందలి ప్రథమ

పాదమునందే మూలావిద్యావిలాసముగాని తక్కిన పాదత్రయమునందు లేదని చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మరూపమనియు పరమార్థ సత్యమనియు జెప్పంబడియె.

ద్వితీయాధ్యాయమునందు శిష్యుడు విద్యానందపాదత్రయము వైకుంఠమనియు, పాదత్రయనాయకుండు మహానారాయణుండనియు, తల్లోకలోకాధిపతులు పరమార్థ సత్య స్వరూపులనియు, అతడే తురీయరూపుడనియు నుపదేశించినారే. వైకుంఠము సాకారము - నారాయణుడున్నూ సాకారుడే, తురీయమోనిరాకారముగదా. యిందు సాకారము సావయవము, నిరాకారము నిరవయవముగదా. సాకారమనిత్యం - నిత్యం నిరాకారం. అనుశ్రుతి ప్రమాణములచేత నేమి యద్యత్సావయవం తత్తదనిత్యం అనే అనుమానప్రమాణముచేత నేమి వైకుంఠనారాయణుల కనిత్యత్వముగోచుచుండగా నిత్యత్వము నెట్లు జెప్పితిరని ప్రశ్నముం జేయగా ఆచార్యుడు సోపాధిక సాకారమనియు- నిరుపాధికసాకారమనియు సాకారము ద్వివిధము- అందు అవిద్యకమంతయు సోపాధికసాకారమనియు- అనిత్యమనియు- ఏకపాద్విభూతి రూపమనియుం జెప్పంబడు- నిరుపాధికసాకారమన అవిద్యారూపమగు ఉపాధిలేనందున నిరుపాధికమనియు- విద్యానందాద్యాకారవిశేషమువలన సాకారమనియు- అందు బ్రహ్మవిద్యప్రధానము బ్రహ్మానంద మప్రధానమగుటచే విద్యాసాకారమనియు- బ్రహ్మానందము ప్రధానము- బ్రహ్మవిద్య అప్రధానమగుటచే ఆనందసాకారమనియు- విద్యానందములు సమప్రధానములగుటచే ఉభయసాకారమనియు జెప్పంబడు- యిదిఅంతయు పాదత్రయమనియు- యిట్టిభేదమంతయు ఉపాసనార్థము కల్పితము_ వస్తుతః పాదత్రయ మద్వయబ్రహ్మరూపమేగనుక పరమార్థసత్యమనియుం జెప్పుచు యిట్టిఅద్వయబ్రహ్మరూపుడగు త్రిపాద్విభూతినాయకునియొక్క ఇచ్ఛావశమ్ముచే నవ్యక్తాద్యావిద్యక జగదావిర్భావతిరోభావాదికమునుపదేశించె.

తృతీయాధ్యాయములో శిష్యుడు ప్రపంచోత్పత్తిక్రమమును

గురించి ప్రశ్నముంజేయ నాచార్యుడు విద్యాప్రపంచమనియు నవిద్యా ప్రపంచమనియు ప్రపంచము ద్వివిధమనియు- అందువిద్యా ప్రపంచము నిత్యానంద చిద్విలాసాత్మకము- నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావము గనుక పరమార్థసత్యమనియు- అవిద్యాప్రపంచమమూలా విద్యావిలసితమనియు- స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరులకు త్రిపాద్విభూతినాయకుండగు నిర్విశేషబ్రహ్మయందు విలయమనియు- ఇట్టినిర్విశేషము సర్వశేషియనియు- తద్భిన్నమగు మాయావిద్యావిలసితమంతయు నేకపాద్విభూతి రూపముగనుక ననిత్యమనియు నుపదేశించె.

చతుర్థాధ్యాయములో త్రిపాద్విభూతి పతియొక్క ఉన్మేషనిమేషములచే పునరవిద్యోదయ ప్రళయములగుటవలన ఆవిద్య కసర్వజీవావిర్భావతిరోభావాదికమనియు నుపదేశించె.

పంచమాధ్యాయములో నిట్టిజీవులకు సద్గురు కరుణాకటాక్షముచే భగవదుపాసనమందుగల ప్రవృత్తిచే భగవత్సాక్షాత్కారము. అందుచే జీవన్ముక్తియు, ప్రారబ్ధక్షయముచే స్థూలదేహపాతమైనమీదట నియ్యుపాసకునికి సూక్ష్మదేహముచె నర్చిరాదిమార్గమున విరజాపర్యంతగమనమున్ను అనంతర మీభౌతిక సూక్ష్మదేహ మంతరించ భగవదుపాసనానుబద్ధ విద్యానంద విగ్రహముతో భగవల్లోకగమనము మొదలగు విషయములున్ను ఉపదేశింపబడినవి.

షష్ఠాధ్యాయములో విద్యానందశరీరుండగు నియ్యుపాసకునికి బ్రహ్మవిద్యావైకుంఠాది వివిధవైకుంఠలోక దర్శనమున్ను అక్కడి భాగవతోత్తములచే నతనికి మోక్షసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకమున్ను జెప్పంబడియె.

సప్తమాధ్యాయములో మహానారాయణ యంత్రస్వరూపమును విపులముగా జెప్పుచు నక్కడ చిదానందమయ ప్రాకారప్రాసాద విమానగోపురాది వివిధవస్తువైభవమును ప్రస్తావించుచు తత్కర్ణికామధ్యములం దధిష్ఠించియుండు నప్పరమపురుషునితో నాత్మస్వరూప మనన్యముగ భావించుచుండవలెననియుం జెప్పె.

అష్టమాధ్యాయములో సువర్ణమునకు కటకముకుటాద్యాకారభేదమువలె, సలిలమునకు తరంగబుద్బుదాది విశేషమువలె నద్వయబ్రహ్మమునకున్ను పూర్వోక్తసర్వవిధవిశేషము చెప్పబడియె గాని వస్తుతః భేదములేదని జెప్పుచు గ్రంథమును ముగించె.

గనుక నీయుపనిషత్తుయొక్క పూర్వోత్తరగ్రంథసందర్భముచే ప్రాకృతాప్రాకృతలోకములకు పరిచ్ఛేదకముగ నుండు విరజానదిని దాటినమీదట నియ్యుపాసకుండు విద్యానందశరీరుడేగాని అపంచీకృతభూతమయ శరీరుండు కాడనియు, సువర్ణమునకు కటకముకుటాద్యాకారము విలాసిజనమనోరంజనమున కెట్లో, అట్లే ఉపాసకానుగ్రహార్థమూర్త్యేచ్ఛచే నిరాకారమగు నాత్మనుండి వేరైనదానివలె కల్పించి సవిశేష బ్రహ్మవైభవమనెడు నిత్యసాకార విలాసమును ఉపాస్య దైవము ప్రకటించును గనుక సాకారమైచ్ఛికమగుటచే నావిర్భావతిరోభావములు కలదనియు నిరాకారము పారమార్థికమనియు భగవత్పాదాభిప్రాయమే స్పష్టముగ దోచుచుండగా విద్యాప్రపంచపదమునుమాత్ర ముపనిషద్గతమైన దానినే గ్రహించుచు తదుపదిష్టార్థమును సన్న్యసించి పూర్వాచార్యదూషణపురస్సరముగ యథేష్టముగ వీరిట్లు వ్రాయుటకు కారణమతిసాహసమని ప్రామాణికవిద్వాంసులకు తోచకమానదు. ఇంతేగాక పరమార్థసత్యమని జెప్పుచు పరమేశ్వరసత్తకంటే న్యూనసత్తకలదనియు, విద్యాప్రపంచములో నభేదము తాత్త్వికము - భేదము కల్పితమనియు వ్రాయుచు, ఆచార్యులు సవిశేషము మిథ్య (సదసద్విలక్షణము) అని అసంగతముగ జెప్పిరని నిందించు వీరివాక్యములకు అర్థసాంగత్యమెట్లుకలదో విద్వన్మణులకే తెలియవలె. ఇదిగాక సవిశేషబ్రహ్మమున కావిర్భావతిరోభావములు గలవనునంశములో పూర్వాచార్యయోగవాసిష్ఠాది వచనసంవాదమున్ను కలదు. ఆవచనములు (పరస్మాత్పరినిర్యాతాః) అనునవి సంస్కృతమున వ్రాసినదానిలో నుదహరింపబడినవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిక్కడ విరమించితిమి. ఇంక· వీరి గ్రంథశైలిని విమర్శించెదము. బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికలోని ఉపోద్ఘాతగ్రంథములో ముముక్షువుయొక్క మోక్షశాస్త్రప్రవృత్తికి ప్రథ

మఫలము తత్త్వజ్ఞానసంపాదన ద్వారా భ్రాంతిజసంభవనిరాకరణమని
యు, రెండవఫలము [illegible] బ్రహ్మమయసంభవస్మృతియనియు వ్రాయుచు
యీజన్మద్వయమునందు ప్రమాణము (బ్రహ్మాదీనాం తృణాంతానాం)
అను యోగవాసిష్ఠవచనము నుదాహరించిరి. భ్రాంతిజసంభవమనగా
అనాద్యవిద్యావశమువలన గలుగు వ్యష్టి జీవులయొక్క జన్మయనియు,
బ్రహ్మమయసంభవమనగా సర్గాదియందు బ్రహ్మవివర్తరూపుండగు
సమష్టిజీవుండైన హిరణ్యగర్భునియొక్క జన్మయనియు ఆవచనములకు
పూర్వాచార్యవ్యాఖ్యానముం గలదు. ఇట్లుండ ముముక్షువు మోక్ష
శాస్త్రముం జదివినందువలన కలిగిన తత్త్వజ్ఞానముచే ననాద్యవిద్య న
శించగా వెంటనే స్వరూపావిర్భావలక్షణమోక్షముం గలుగుచుండగా
బ్రహ్మమయసంభవస్మృతికూడా యెందుకు కలుగవలసివచ్చినది. ఇది
గాక హిరణ్యగర్భస్మృతితో వీనికిగలుగు ఫలమేమి. ఇంతేగాక ముం
దు (అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా) అను సూత్రవివరణములోని (భ్రాంతిజన్య
సంభవస్య) యనునది మొదలు (స్మృతయే) అనునంతవరకువ్రాసిన గ్రం
థముతో నిది విరోధించుచున్నది. గనుక యిట్లువ్రాయుట అసంగతము
గ దోచుచున్నది. బ్రహ్మమయసంభవమనగా వీరుచెప్పిన అర్థము
కాదు. పూర్వసిద్ధబ్రహ్మాకారమే. అది యిప్పుడు అనాద్యవిద్యానిరా
సమైనవెంటనే స్మృతమగుచున్నది. ఇట్లుచెప్పిన గ్రంథవిరోధమున్నూ
లేదు అంటిరేని యోగవాసిష్ఠములో ప్రాణినామిహసర్వేషాం అను
శ్లోకముచే శ్రీరాములు ప్రాణులందరికి యోనిజజన్మయేనా - అన్యవిధ
మైన జన్మయుకలదా - అని చేసిన ప్రశ్నమునకు నిది వసిష్ఠమహర్షి
చెప్పిన ప్రతివచనముగనున్నది. గనుక పూర్వసిద్ధబ్రహ్మమప్రాణమగు
టచే నిది ప్రాణిసంభవప్రశ్నమునకు ప్రతివచనముగ నుండకూడదు.
ఇదిగాక యిప్పుడీచెప్పిన అర్థము భూతభావస్స్వయంభవన్ - యస్స
బ్రహ్మమయః - అను పదములచేత సర్వభూత సమష్టిజీవభావమే బ్ర
హ్మమయజన్మమని చెప్పు మూలగ్రంథమునున్నూ విరోధించును. అంద
లి ప్రాచీనాచార్యవ్యాఖ్యానశైలికిని విరుద్ధమేగదా - గనుక మొదట
కనుపర్చిన గ్రంథాసాంగత్యము నిలచియేయున్నది. ఇదిగాక యిక్కడ

సంస్కృతభాషలో వ్రాసినదానిలో శాస్త్ర[illegible]చే గ్రహింపతగిన అవాంతరపూర్వపక్షసిద్ధాంతవికల్పము లనేకములు వ్రాయబడియున్నవి గనుక నిక్కడ దిఙ్మాత్రముగ ప్రదర్శించినారము. విశేషంబుల దెలియగోరువార లక్కడ బ్రయత్నించెదరుగాక. ఇదిగాక జన్మాదిసూత్ర తాత్పర్యదీపికలో బ్రహ్మవిద్గమ్యమగు విద్యాప్రపంచమునకు ఉత్పత్తిస్థితిభంగములు దేనివలన కలుగుచున్నవో అది బ్రహ్మయని సూత్రార్థమును వ్రాసిరి. సూత్రమునందు అస్య అని పదముకలదు. ఇది ఇదం శబ్దములోని షష్ఠ్యేకవచనము. ఇదంశబ్దము ప్రత్యక్షమగుచున్న వస్తువును చెప్పునుగాని పరోక్షమగు వస్తువును జెప్పునది కాదు. అట్టివస్తువు సర్వానుభూతమగుచున్న లౌకికప్రపంచమందలిదేకాని బ్రహ్మవిన్మాత్రగమ్యమగు నలౌకికప్రపంచమందలిది కాదు. ముముక్షువు బద్ధుడుగాని ముక్తుడు కాడుగదా. వానికి బ్రహ్మను తెలియచేయునపుడు లక్షణప్రమాణములచేగద తెలియజేయవలె. అట్టి లక్షణము యిక్కడ అలౌకికజగత్కారణత్వముగ నుపదేశింపబడినయెడల వీరెట్లు తెలిసికోనవలె. ఇదిగాక ఇదంశబ్దమునకు పరోక్షవస్తువాచిత్వము సర్వతీర్థకర సంప్రదాయవిరుద్ధము. గనుక యీవ్యాఖ్యాన మసంగతార్థమనియు, అవ్యుత్పాదకమనియుం జెప్పతగియున్నది. ఇదిగాక విద్యాప్రపంచము.కు ఉత్పత్తిభంగములన జన్మనాశములా- లేక సవిశేషరూపముగ నావిర్భావతిరోభావములా - ప్రథమపక్షములో విద్యాప్రపంచము సత్యమను వీరి వచనమునకు వ్యాఘాతము. రెండవ పక్షములో నస్మన్మత ప్రవేశమ పరిహార్యము. ఇదిగాక ఆనందవల్లీ తాత్పర్యదీపికలో తస్మాద్వా ఏతస్మాదిత్యనువాక వివరణములో వివర్తప్రక్రియ నాశ్రయించి మాయావిద్యలచే విద్యావిద్యా ప్రపంచద్వయాధ్యారోపము పూర్వసిద్ధమేనని వ్రాయుచున్న వీరిచేత మాయచే విద్యాప్రపంచమధ్యస్తమని జెప్పబడుచున్నదిగదా- భగవద్భాష్యకారులకంటె వీరిక్కడ భిన్నముగ నేమిజెప్పిరి - ఆత్మీయగ్రంథములలో నొకచోట భాష్యకారసిద్ధాంతసంవాదము- మరియొకచోట తద్విసంవాదముగలుగుచున్నందువలన స్వవచనవ్యాహతి స్థిరపడుచున్నది- యిది

గాక సూత్రస్థదంపద[illegible]- యతో వా ఇమా నీతి శ్రుతిగ తేదంపద
మునకున్నూ శ్రుతిసూత్రములకు సాంగత్యముకొరకు సమానార్థకత్వ
మిక్కడబోధించినారు- భృగువల్లీతాత్పర్యదీపికలో యీ శ్రుతికి అర్థ
మును వ్రాయుటలో ఇమాని పరిదృశ్యమానాని అనివ్రాసినారు- యి
దియు పూర్వోక్తదోషమునే బలపర్చుచున్నది- తైత్తిరీయశ్రుతి ఉప
క్రమోపసంహారాది లింగములచే జక్కగ బరిశీలించగా బ్రహ్మకు జగ
త్కారణత్వమునుమాత్ర ముపదేశించుచున్నదిగాని విద్యాప్రపంచసృ
ష్టిని బోధించలేదని స్పష్టముగ విద్వాంసులకు తెలియతగియున్నది-
న్యాయ్యబుద్ధితో విచారించిన యీదేరీతిగా సృష్టిప్రతిపాదక సర్వశ్రుతు
లున్నూ ఏకవాక్యతనొంది యున్నవి- యిదిగాక తైత్తిరీయశ్రుతిలో
అసద్వాఇదమగ్ర ఆసీదిత్యను వాకవివరణములో ఇదం సర్వం జగత్
అగ్రే అసత్ శూన్యమేవ అనివ్రాయుచు నక్వచిత్సం తిత్యాదియోగ
వాసిష్ఠవచనమును ప్రమాణముగ నుదహరించిరి- అక్కడిపూర్వోత్త
రాధ్యాయసందర్భముతో నాశ్లోకార్థమును చక్కగా పరిశీలించగా
వీరువ్రాసినశూన్యముయొక్క ప్రసక్తి నెక్కడనూ కానము- ఆవిషయ
ము విపులముగ సంస్కృతమున వ్రాయబడియున్నది - యిదిగాక
ప్రభానామకగ్రంథములో బ్రహ్మకు సవిశేష నిర్విశేషాకారములు
రెండున్నూ పారమార్థికములెకాని యిందులో సవిశేషమునకు అవి
ద్యావతిరోభావములు పూర్వాచార్యులు అశాస్త్రీయముగానే జెప్పిర
నే అభిప్రాయముతో సకలమసకలంచేతి సిద్ధాంతసారః అనుయోగవా
సిష్ఠవచనమును స్వాభిప్రేతార్థమునందు ప్రమాణముగ నుదహరించిరి-
అక్కడిమూలవ్యాఖ్యానసందర్భమును చక్కగా కనిపెట్టగా చరాచర
ప్రపంచమంతయు నిష్ప్రపంచ బ్రహ్మరూపమేనని సిద్ధాంతసారము-
అనిగురువులు బోధించినట్లు తెలియుచున్నది- వీరుయేయేశ్రుతులను
గాని ప్రామాణిక యోగవాసిష్ఠాదివచనములనుగాని విద్యాప్రపంచా
ద్యాత్మాభిప్రేతార్థములలో ప్రమాణముగ నుదహరించిరో అవియన్ని
యు చక్కగా ఉపక్రమోపసంహారాదిలింగములతో కనిపెట్టగా నొక్క
వాక్యమైనను వీరికి సాహాయ్యము నియ్యదాయె. ఆశ్చర్యము- యిటు

వంటి కృత్రిమ సహాయసంపత్తిని నమ్మి సర్వజ్ఞసార్వభౌములపై యథేష్టముగాపరోక్షముగానైన నికమీద నెవ్వరున్నూ ప్రతిఘటించ సంకల్పించకుందురుగాక- శాస్త్రయోనిత్వాధికరణములో పరమేశ్వరస్వరూపమాయికవైభవములు రెండున్నూ కలసిరూపద్వయమనికొన్ని శ్రుతుల కర్థమును వ్రాసిరి. కొన్ని శ్రుతులకు మాయావిద్యావైభవములు రెండున్నూ రూపద్వయమని వ్రాసిరి- యిక్కడ నిరుపాధిస్వరూపమాయికవైభవద్వయము రూపద్వయమా- లేక మాయావిద్యావైభవద్వయము రూపద్వయమా- లేక నిరుపాధిస్వరూపమున్నూ మాయావిద్యావైభవములున్నూ రూపద్వయమా. అని యీవిద్యయందు ప్రవర్తించువాడు సంశయించతగియున్నది- శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదులు మొదలుకుని విద్యారణ్యస్వాముల వరకున్నూ గల సాంప్రదాయిక సర్వజ్ఞపూర్వాచార్యులయొక్క వ్యాఖ్యానశైలినివిడిచి యథేష్టముగ శ్రుత్యర్థమును వివరించినయెడల కలుషితోదకమారోగ్యకరము కానట్లు శ్రుత్యర్థకాలుష్యముతో సంబంధించిన యీవివరణమున్నూ వేద్యకాలుష్యద్వారా వేత్తృసంసారకాలుష్యమును తొలగించనేరదయ్యె- అట్లైన శాస్త్రోపదేశము నిరర్థకమగును - గనుక నీవివరణము ప్రామాణికులచే నుపేక్షించతగియున్నది- యిదిగాక ప్రథమసూత్రముచే జిజ్ఞాస్యముగ నుపదేశింపబడిన బ్రహ్మజన్మాది సూత్రముచే నాత్మవివరణాను సారముగ విద్యాజగజ్జన్మాదికారణముగా ప్రస్తుతమైయుండి తృతీయసూత్రముచే నదియె శాస్త్రప్రమాణకమనిబోధింపడినదిగదా - యింకసమన్వయసూత్రముచే నక్కడ సర్వశ్రుతులు సమన్వితములని చెప్పతగియుండె. ఇట్లుండ ప్రథమసూత్రముచే జిజ్ఞాస్యముగ నుపదేశింపబడి ద్వితీయ తృతీయ సూత్రములచే లక్షణప్రమాణములచే పరామృష్టమగుచు ప్రస్తుతమైయున్న బ్రహ్మను చతుర్థసూత్రములో ననాదరముగ వదిలివేసి అప్రస్తుతమైన రూపద్వయము తచ్ఛబ్దమునకు అర్థమని చెప్పినయెడల ప్రకృతార్థత్యాగము- అప్రకృతార్థప్రసంగమున్నూ అను దోషములు ప్రసక్తించును. అది న్యాయ్యముకాదుగదా. ఇదిగాక ఆనందమయాధికరణ భాష్యావతరణగ్రంథములోని ద్విరూపంహిబ్రహ్మ అను

వాక్యమును మాత్రము ప్రమాణముగ నంగీకరించుచు దానికి వివరణ
ముగానుండు బ్రహ్మకు సోపాధిక నిరుపాధిక భేదమును దెలుపునట్టి త
ద్భాష్యగత వాక్యమునువదిలి రూపద్వయమును ఆత్మేష్టానుసారము
గానే వివరించి యీవివరణమం దనుకూలమనే అభిప్రాయముతో కా
బోలు ఉపాసకకార్యముకొరకు బ్రహ్మకు రూపము కల్పితము అని చె
ప్పు రామతాపనీయోపనిషద్గతవాక్యము నుదహరించి వాచ్యార్థమగు
సవిశేషము మిథ్యయని చెప్పినచో లక్ష్యార్థమగు నిర్విశేషమున్నూ
మిథ్యకావలసివచ్చును గనుక శూన్యవాదప్రసంగము కలుగును అని
భగవద్భాష్యకారు లనుగూఢముగ ముచ్చటించిరి. గాని సవిశేషము
నకు నిర్విశేషసమసత్తాకత్వమును సంపాదించ సమర్థులు గాకపోయిరి.
ఉపాసకకార్యముకొరకు బ్రహ్మకు సవిశేషాకారము కల్పితమైనదని
తామే చెప్పియుండిరి గనుక అంతకుపూర్వకాలములోగాని పరకాల
ములోగాని యిదిలేదని తెలియుచునే యున్నది. భాష్యకారులుకూడా
అంతరధికరణములో పరమేశ్వరునికిన్నీ ఇచ్ఛావశముచే సాధకానుగ్ర
హముకొరకు మాయామయమగు రూపముకలుగునని జెప్పియుండిరి.
గనుక వీరిప్రయత్నము ఘట్టకుటీప్రభాతన్యాయము ననుసరించి యు
న్నది. అయితే పైన ఉదహరించిన శూన్యవాదప్రసంగదోషమును
యెట్లు పరిహరించితిరంటిరేని- మంచిది- విచారించిచూతుము- ఆ దోష
ప్రసక్తి వాచ్యలక్ష్యభేదప్రతిభాసముగల కాలములోనా, లేనికాలము
లోనా, ప్రథమపక్షములో నది ప్రశంస్యమేకాదుగదా. ఇంక ద్వితీయ
పక్షములోకూడా సర్వభేదప్రశాంతి గలవా డభయప్రతిష్ఠుఁడై బ్రహ్మ
రూపుడై యుండ మీదోషమెట్లు అంటును. ఇట్లే యిచ్చోట మరికొ
న్ని విషయములుకూడా వారి వివరణములోనివి సంస్కృతమున వ్రాసి
న గ్రంథములో విచారింపబడియున్నవి. శ్రద్ధావంతులగు సజ్జనులచే
నక్కడ పరిశీలించతగు. ఇట్లే వీరిగ్రంథములు పంక్తిశః విమర్శించిన
చో ననేకములైన విచార్యాంశములు గనుపడకమానవు. అయినను
యింతవరకు జేసినవిమర్శమే సర్వగ్రంథశైలీసౌభాగ్యమును ప్రకటిం
చతగుననియు, యింతకుపూర్వమే మఱికొందరు విద్వాంసులు తదీయ

విషయవిశేషములను విమర్శించి ప్రకటించియున్నందున తిరిగీ దాని యందు ప్రవర్తించుట పునరుక్తప్రాయమనియు నెంచి దీని నింతటితో ముగించితి. బుద్ధిశాలురగు సజ్జనులందరు క్షీరనీరవివేకముంజేయు పరమహంసలంబోలి సదసద్వివేకముంజేయుచు సజ్జనలోకముం గరుణించుచుండుటకున్నూ, అల్పప్రజ్ఞులు సర్వజ్ఞసార్వభౌములయందలి విద్వేషముచే దూషితాశయులుగాకుండుటకున్నూ సర్వేశ్వరుడగు స్పరమేశ్వరుని మిక్కిలి ప్రార్థించెద. ఇదిగాక సవిశేషబ్రహ్మవైభవమని చెప్పందగు భగవద్భాష్యకారపదపంకజపరాగభానుమండలము అస్మదావిద్యకాంధతమసమును నిరసించుగాత. శ్రీః శ్రీః శ్రీః

ఇట్లు సజ్జనానుగ్రాహ్యుడు,

బండ్లమూడి గురుమూర్తిశాస్త్రి.

లేక - గురునాథశాస్త్రి.